

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Ἡ Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου κατὰ τὸ ἔτος 1964 ἐξετέλεσεν ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας κατὰ μέγιστον μέρος εἰς τὴν πόλιν τῆς Ρόδου, εἰς τὴν ὑπαιθρον τῆς νήσου Ρόδου καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν νήσων τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος εἰς Σύμνην, Νίσυρον, Κάλυμνον, Πάτμον, Λέρον καὶ Ἀστυπάλαιαν.

Αἱ ἐργασίαι αὐταὶ ἦσαν μουσειακαί, εἰς Ρόδον καὶ Κάλυμνον, ἀνασκαφικαί, εἰς τὴν πόλιν τῆς Ρόδου, ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς τῶν κρατικῆς ιδιοκτησίας ἀκινήτων εἰς τὴν πόλιν τῆς Ρόδου καὶ εἰς τὴν Σύμνην, ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς τῶν μεσαιωνικῶν τειχῶν Ρόδου καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Φρουρίου παρὰ τὴν Παναγίαν Σπηλιανὴν Νισύρου, ἐργασίαι προστασίας ἀρχαίων εἰς Ἀστυπάλαιαν καὶ πλακόστρωσις τοῦ σκευοφυλακίου τῆς ἱερᾶς μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου. Ἐκτὸς τούτων ἐγένοντο καὶ ἄλλαι ἐργασίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος σημειώματος.

Κατὰ τὰς ἐν γένει ἐργασίας ἔλαβον μέρος οἱ Ἐπιμεληταὶ Ἀρχαιοτήτων δ. Μυρτάλη Ἀχειμάστου καὶ κ. Ἰωάννης Παπαποστόλου, ὁ βοηθὸς Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων Κῶ κ. Μιλτιάδης Νικολαΐδης, οἱ ἐπιστημονικοὶ βοηθοὶ κ. Εὐάγγελος Κακαβογιάννης καὶ δ. Ὁλγα Ἀποστολοπούλου καὶ δι' ἐν βραχὺ διάστημα αἱ δδ. Β. Ξενίδου καὶ Ἰωάννα Σταμούλη.

Ἰδιαιτέρως σημαντικὴ, ὡς συνήθως, ὑπῆρξεν ἡ πολύτιμος βοήθεια τοῦ παρὰ τῇ Ἐφορείᾳ Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου Ἀρχιτεχνίτου κ. Κ. Τζανέτου.

Α'. ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

ΡΟΔΟΣ

Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον

Διὰ τῶν μέχρι τοῦ 1964 διατεθέντων χρηματικῶν ποσῶν συνεπληρώθησαν ἅπασαι αἱ ἀπαραίτητοι ἐργασίαι κτηριακῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἱπποτῶν Ρόδου, ὅπου θὰ στεγασθῇ τὸ Μουσεῖον ἀγγείων καὶ μικροαντικειμένων ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς μέχρι τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Ὡλοκληρώθη ὁ εἰς προθήκας ἐξοπλισμὸς τοῦ ὡς ἄνω Μουσείου καὶ ἐξήχθησαν ἐκ τῶν ἀποθηκῶν, ὅπου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ πολέμου εὐρίσκοντο συσκευασμένα, τὰ ἀγγεῖα καὶ ἄλλα μικροαντικείμενα, ἤρχισε δὲ ἡ κατάταξις αὐτῶν κατὰ νεοκροταφεῖα καὶ τάφους.

Βυζαντινὸν Μουσεῖον

Μικροεργασίαι κυρίως κτηριακῆς φύσεως ἐγένοντο εἰς τὸ ἐπὶ τῆς οδοῦ Ἱπποτῶν μεσαιωνικὸν κτήριο, τὸ ὅποιον φέρει ἐξώθυραν ἰσπανικοῦ τύπου¹, ὅπου θὰ στεγασθῇ ἡ συλλογὴ τῶν ἀντικειμένων παλαιοχριστιανικῆς καὶ βυζαντινῆς ἐποχῆς. Εἰς τὸ κτήριο τοῦτο ἐτοποθετήθησαν πρὸς καθαρισμὸν εἰκόνες ἐκ Ρόδου, τὰς ὁποίας εὐγενῶς προσέφερον ὁ Μητροπολίτης Ρόδου κ. Σπυρίδων, ὑποσχεθεὶς, ὅτι θὰ δωρήσῃ, μετὰ τὴν περάτωσιν τῶν προκαταρκτικῶν ἐργασιῶν τοῦ κτηρίου τούτου, καὶ τὴν ὑπόλοιπον καὶ πλέον ἀξιόλογον συλλογὴν, ἥτις σήμερον στεγάζεται εἰς τὴν ἱερὰν Μητρόπολιν Ρόδου.

Λαογραφικὸν Μουσεῖον

Μὲ ταχύτατον ρυθμὸν προὐχώρησεν ἡ ἐπ' ἀνέκθεσις τῶν ἀντικειμένων τῆς Λαογραφικῆς καὶ Κοσμητικῆς Συλλογῆς Ρόδου, ὑπολογίζεται δέ, ὅτι τὸ μῆμα τοῦτο τοῦ Μουσείου τῆς Ρόδου θὰ ἐγκαινισθῇ κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον τοῦ ἐρχομένου ἔτους.

Προϊστορικὸν Μουσεῖον

Πρὸς ἀποπεράτωσιν ἐξ ἄλλου καὶ συμπλήρωσιν τῆς παρὰ τὸ Κατάλυμα τῆς Γαλλίας μεσαιωνικῆς οἰκίας², ὅπου θὰ στεγασθῇ ἡ προϊστορικὴ Συλλογὴ τοῦ Μουσείου Ρόδου, ἐγένοντο κυρίως ἐργασίαι ἀποχωματώσεως, ἀποσκοποῦσαι εἰς τὴν ἀνεύρεσιν ἀρχιτεκτονικῶν τμημάτων τῆς μεσαιωνικῆς ταύτης οἰκίας, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἐκ τῶν βομβαρδισμῶν καταστραφέντος νοτίου τμήματος αὐτῆς.

ΚΑΛΥΜΝΟΣ

Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς πόλεως Καλύμνου ἐπερατώθησαν αἱ κτηριακαὶ ἐργασίαι καὶ συνετελέσθη ἡ ἐκθεσις τῶν νεολιθικῶν καὶ νεωτέρων ἀντικειμένων.

Β'. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Κατὰ τὸ ἔτος 1964, πλὴν τῶν μικρῶν κονδυλίων τοῦ τοπικοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Νομαρχίας Δωδεκανήσου, διετεθήσαν διὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς πόλεως Ρόδου καὶ τῆς ὑπαιθρου σεβαστὰ ποσὰ ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου κατέστη δυνατὴ ἡ παρακολούθησις ἀπάντων τῶν μελλόντων νὰ οἰκοδομηθοῦν οἰκοπέδων εἰς τὴν πόλιν τῆς

1. Ἰδὲ ΑΙ. Gabriel: La Cité de Rhodes, I σ. 73, 4

2. Gabriel ἔ. ἀ. σ. 79, 7

Ρόδου καὶ ἡ διενέργεια ἀνασκαφῶν μικρᾶς καὶ μεγάλης ἐκτάσεως εἰς ἑκατὸν περίπου οἰκόπεδα.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ὅ,τι ἐγένετο παλαιότερον, ὅτε, λόγῳ τοῦ ἀνεπαρκοῦς τῶν διατιθεμένων ποσῶν, αἱ ἐργασίαι περιορίζοντο εἰς μικρὰς ἐρεῦνας ἐντὸς τοῦ χώρου τῶν θεμελιώσεων τῶν μελλόντων νὰ οἰκοδομηθοῦν κτισμάτων, κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἡρευνήθησαν καθ' ἅπασαν μὲν τὴν ἑκτασίν των ἅπαντα τὰ παρουσιάσαντα ἐνδιαφέροντα ἀρχαῖα οἰκόπεδα καὶ εἰς βάθος μέχρι τοῦ παρθένου ἐδάφους, ὀλιγότερον δὲ τὰ μὴ παρουσιάσαντα ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Πρὸς τοῦτο παρέστη ἀνάγκη, ἅφ' ἑνὸς μὲν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐνίοτε μηχανικὰ μέσα πρὸς ἀποχωμάτωσιν, νὰ γίνῃ δὲ ἡ ἀπόρριψις τῶν χωμάτων διὰ διπλῆς πολλᾶκις ἀναπετάσεως, ὅπου αἱ ἐπιχώσεις ἦσαν ἰδιαίτερώς μεγάλαι.

Ἐκτὸς τοῦτου συνεχίσθησαν αἱ μὴ περατωθεῖσαι κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος ἔρευναι εἰς ἄρκετὰ οἰκόπεδα, τὰς ἐργασίας τῶν ὁποίων παρηκολούθησεν ἡ τέως Προϊσταμένη τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου καὶ νῦν Ἐφορος τῆς Ἐφορείας Νεωτέρων Μνημείων δ. Κάντω Φατούρου. Τὰ συμπεράσματα τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῶν ἐδόθησαν εἰς τὸ περυσινὸν Δελτίον ὑπὸ τῆς ἀνασκαφείας.

Ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος βεβαίως εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1964 διεπιστώθησαν ὡς βέβαιαι, παλαιότερον ὑποθετικαὶ ἢ εὐρέθησαν νέαι ἐντελῶς ἄγνωστοι μέχρι σήμερον ἀρχαῖαι ὁδοὶ ἀνερχόμεναι εἰς δεκαπέντε.

ΝΟΤΙΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΠΟΛΕΩΣ

Ἐν πρώτοις σημειοῦται, ὅτι κατὰ τὸ μέσον τοῦ νοτίου τμήματος τῆς ἐκτὸς τῶν Μεσαιωνικῶν τειχῶν πόλεως καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἰταλοκρατίας ἐκτίσθησαν τὰ δύο παράλληλα κτήρια τὰ χρησιμοποιούμενα σήμερον διὰ τὴν στέγασιν Δημοτικῶν σχολείων καὶ Γυμνασίων, καὶ τὸ ὀλίγῳ βορειοανατολικότερον κτήριο τῆς Κ.Α.Β.Α., ὑπάρχει ἐδαφικὴ ἑξαρσις μετ' ἀποτόμου κλίσεως κυρίως κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ βορείαν πλευράν, ὡς ἔχει αὕτη μέχρι σήμερον. Ἐπὶ ἰταλοκρατίας ἐγένετο διὰ μηχανικῶν μέσων ἰσοπέδωσις μεγάλου τμήματος τῆς περιοχῆς πρὸς οἰκοδόμησιν τῶν ὡς ἄνω κτηρίων καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ὑπῆρχον μέχρι σήμερον στοιχεῖα τῆς παλαιότερας καταστάσεως, ἡ ἀπότομος δὲ κλίσις τοῦ ἐδάφους δὲν ἐπέτρεπε τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἴσχυε καὶ ἐνταῦθα τὸ «διηνεκές» τῶν ὁδῶν, ἐφ' ᾧ καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἄξονος τῆς μεσαιωνικῆς ὁδοῦ Πυθαγόρα ὑποθετικὴ ἀρ-

χαία ὁδός, κατευθύνσεως ἀπὸ Β. πρὸς Ν., Ρ30α εἰς τὴν δευτέραν ἐκδοσιν τοῦ σχεδίου τῶν ἀξόνων τῶν ἀρχαίων ὁδῶν³ ἐχαράχθη μόνον μέχρι σημείου τινὸς πρὸ τῆς ἐν λόγῳ ἐδαφικῆς ἐξάρσεως.

Κατὰ τὰς ἐφετεινὰς ἀνασκαφὰς παρεσχέθη ἡ εὐχέρεια συμπληρώσεως τῶν ὁδικῶν ἀξόνων τεσσάρων ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης διερχομένων ἀρχαίων ὁδῶν, πλὴν τῆς κατὰ τὰς περυσινὰς ἀνασκαφὰς διαπιστωθείσης συνεχίσεως τῆς ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἀρχαίας ὁδοῦ Ρ39⁴.

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐγένοντο ἅφ' ἑνὸς μὲν κατὰ τὴν πρὸς Δ. τῶν σχολείων περιοχὴν, ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰς παρὰ τὸ οἰκόπεδον Ἀἰβαλὴ τοῦ ἔτους 1963, ἅφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τὴν πρὸς Α., εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, περιοχὴν, ὅπου ὠκοδομήθησαν οἰκίαι τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπαλλήλων Ρόδου.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΔΥΤΙΚΩΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Ἀρχαία ὁδός Ρ18β

Ἐντὸς τῆς ἐκτάσεως τῶν οἰκοπέδων Καμαρινοῦ καὶ Κουμαντῆ βορειοανατολικῶς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων, διεπιστώθησαν ἴχνη πλατείας ἀρχαίας ὁδοῦ κατευθύνσεως ἀπὸ Α. πρὸς Δ., ἥτις κατὰ τὰς περυσινὰς ἀνασκαφὰς διεπιστώθη κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος της ἐντὸς τοῦ παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Στεφάνου Καζούλλη καὶ Βενετοκλέων⁵ οἰκοπέδου ἰδιοκτησίας Σ. Χαραλάμπους. Τὰ ἐλάχιστα λείψανα τῆς ἀρχαίας ταύτης ὁδοῦ Ρ18β, ἥτοι εἰς λίαν κατεστραμμένον πηλινὸς ἀγωγὸς καὶ ἴχνη δύο πλευρῶν φρεατίου τοῦ συνήθους εἰς τὰς ἀρχαίας ὁδοὺς τῆς Ρόδου τύπου εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Καμαρινοῦ. Τὸ πλάτος τέλος τῆς ὁδοῦ, μετρηθὲν μεταξὺ δύο ἀπὸ Β. πρὸς Ν. παραλλήλων τοίχων, εὐρεθέντων τοῦ ἐνὸς ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Κουμαντῆ καὶ τοῦ ἐτέρου ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Καμαρινοῦ, εὐρέθη 12 μέτρα περίπου. Ἀρα ἡ ὁδός Ρ18β ἦτο πλατεία.

Τὴν διαδοχὴν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ Ρ18β κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας ἀποτελεῖ μικρὰ ὁδός ἐκκινουσα ἐκ τῆς διερχομένης ἐντεῦθεν ὁδοῦ Ἀγίων Ἀναργύρων καὶ βαίνουσα πρὸς Δ. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην καὶ ὀλίγῳ ἀνατολικότερον τοῦ οἰκοπέδου Κουμαντῆ εὐρέθη τὸ ἐν Πί ν. 739 α τεμάχιον βωμοῦ ἐκ λαρτίου λίθου μετὰ τῆς πιθανῶς εἰς τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα χρονολογούμενης ἐπιγραφῆς Ἀγαθοῦ Δαίμονος.

Νοτιώτερον καὶ συγκεκριμένως εἰς ἀπόστασιν

3. ΑΜ 73 (1958) σ. 147, πίν. III καὶ IV.

4. Κ. Φατούρου ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 472.

5. ἑ. ἀ. σ. 471.

95 μ. περίπου από του άξονος της οδοῦ P18β ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς λείψανα τῆς ἀρχαίας οδοῦ P19α, κατευθύνσεως ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Τὰ λείψανα ταῦτα ἦσαν δύο παράλληλοι τοίχοι ἀποτελοῦντες τὰ ἐκατέρωθεν ὅρια τῆς ἀρχαίας οδοῦ (Πί ν. 739 γ).

Τὸ νότιον ὄριον συνέκειτο ἐκ σειρᾶς λίαν ἐφθαρμένων καὶ διεσαλευμένων παροπλίνθων, ἐκ δὲ τοῦ βορείου ὁρίου, ἀπεκαλύφθη τμήμα τῆς ἐξ ἀκανονίστων λίθων μετὰ πηλοῦ ὑποθεμελιώσεως. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο τούτων τοίχων ἦτο 6.20 μ. Ἐπειδὴ οἱ λίθοι τοῦ νοτίου ὁρίου εὐρέθησαν ἐλαφρῶς διεσαλευμένοι, ἐκ δὲ τοῦ βορείου ὁρίου εὐρέθη μόνον ἀσαφὲς τμήμα ὑποθεμελιώσεως, πρέπει νὰ διατηρηθῇ ἐπιφύλαξις, ὥς πρὸς τὸ πλάτος τῆς ἀρχαίας οδοῦ P19α εἰς τὴν θέσιν ταύτην, δεδομένου, ὅτι κατὰ τὴν πρὸς Α. προέκτασιν αὐτῆς, ὅπου συμπίπτει πρὸς τὴν ἐν τῷ προκαταρκτικῷ σχεδίῳ σημειωθεῖσαν ὁδὸν P19β, ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Ἀναστασιάδης (ιδὲ κατωτ. σ. 591) εἶχε πλάτος 5.40 μ. περίπου.

Ὡς καὶ εἰς τὸν Πί ν. 739 γ φαίνεται, ἐκ τῆς οδοῦ P19α διεπιστώθησαν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁδοστρώματα, κτιστὸς ἀγωγὸς καὶ πῆλιντοι ἀγωγοὶ διαθέοντες περίπου ὅλον τὸ ἀνασκαφὲν τμήμα αὐτῆς.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Ἐντὸς τῆς περιοχῆς ταύτης ἀνεσκάφησαν ἐν ὄλῳ ἑπτὰ οἰκόπεδα, ἰδιοκτησιῶν Καϊκῆ, Λυριτζῆ, Στραγαλᾶ, Δηλμπεράκη, Φραγκεσκᾶκη, Σέλλα καὶ Καμαριώτη.

Ἐκ τούτων ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἐνεφάνισαν τὰ νοτιώτερα οἰκόπεδα Καϊκῆ - Λυριτζῆ - Στραγαλᾶ καὶ τὸ κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς περιοχῆς κείμενον οἰκόπεδον Φραγκεσκᾶκη. Εἰς τὰ οἰκόπεδα Καϊκῆ - Λυριτζῆ - Στραγαλᾶ διεπιστώθη ἡ ἀρχαία ὁδὸς P30α.

Ἡ ὁδὸς αὕτη, ὥς ἀνεφέρθη καὶ ἀνωτέρω (σ. 578), ἐσημειώθη ἐπὶ τοῦ δευτέρου καταρτισθέντος σχεδίου ἐκ τοῦ ἄξονος τῆς ἐντὸς τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως οδοῦ Ἱπποδάμου, ἀπέχοντος 51 σχεδὸν μέτρα ἀπὸ τοῦ ἄξονος τῆς ὑποθετικῆς ἀρχαίας οδοῦ P30⁶, δὲν ἐχαράχθη δὲ ὁ ἄξων αὐτῆς περαιτέρω, λόγω τῆς ὑπάρξεως ἐνταῦθα ἀποτόμου κλίσεως τοῦ ἐδάφους καὶ μεγάλων ἐπιχώσεων. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν οἰκοπέδων Καϊκῆ - Λυριτζῆ - Στραγαλᾶ ἀπεκαλύφθη καὶ ἐμελετήθη ἡ ἀρχαία αὕτη ὁδὸς εἰς μήκος 30 μ. περίπου (Πί ν.

739 β) καὶ ἡ διασταύρωσις αὐτῆς πρὸς τὴν ὁδὸν P20α.

Τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τῆς ἀρχαίας οδοῦ P30α ἀποτελεῖ ἀναλημματικὸς τοίχος μεγίστου ὕψους 2.20 μ. (Πί ν. 740 α). Ὁ τοίχος οὗτος εἶχεν ἀποκλίνει τῆς κατακορύφου κατὰ τὸ βορεῖον κυρίως τμήμα αὐτοῦ, ἀποτελεῖτο δὲ ἐκ μεγάλων ἀκανονίστων παροπλίνθων καὶ σποραδικῶς παρεμβλλομένων μικρῶν λίθων.

Τὸ δυτικὸν ὄριον ἀποτελεῖ τοίχος μεγίστου ὕψους 0,80 καὶ πλάτους κατὰ μέρη 0,60 καὶ 0,80 μ. διεσαλευμένος κατὰ τὸ νότιον αὐτοῦ τμήμα. Ὁ τοίχος οὗτος ἐκάμπτετο πρὸς Δ. (Πί ν. 740 β), σχηματιζομένης οὕτω τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας τῆς διασταυρώσεως τῶν ἀρχαίων ὁδῶν P30α καὶ P20α.

Τὸ πλάτος τῆς ἀρχαίας οδοῦ P30α μετρηθὲν μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς παρειᾶς τοῦ δυτικοῦ τοίχου καὶ τῆς ἀνατολικῆς ὡσαύτως παρειᾶς τοῦ ἀναλήμματος, εὐρέθη 5.60 μ. κατὰ τὸ διασφύζομενον εἰς καλυτέραν κατάστασιν μέρος τοῦ δυτικοῦ ὁρίου. Ἡ ἐντὸς τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως ὁδὸς Ἱπποδάμου, ἡ ὁποία διεδέχθη εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν P30α ἔχει πλάτος κυμαινόμενον μεταξὺ 3.50 μέχρι 5 μ. περίπου. Ἐντὸς τοῦ πλάτους τῆς οδοῦ καθ' ὅλον τὸ μήκος αὐτῆς ὑπῆρχε κτιστὸς ἀγωγὸς ἐστεγασμένος μόνον κατὰ τὸ νότιον μέρος αὐτοῦ. Παρ' αὐτὸν ὑπῆρχε πῆλιντος ἀγωγὸς κατευθύνσεως ἀπὸ Ν. πρὸς Β. διακλαδούμενος εἰς σημεῖον, ἐνθα εἶχε καταστροφῇ ὁ κτιστὸς ἀγωγός, μὲ κατευθύνσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς Β. ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς Α., ἥτοι πρὸς τὴν πρὸς Α. συνέχισιν τῆς διασταυρουμένης μετὰ τῆς P30α ἀρχαίας οδοῦ P20α. Κατὰ τόπους εὐρέθησαν ἴχνη ἀρχαίων ὁδοστρωμάτων. Σημειωτέον τέλος, ὅτι ἴχνη τῆς οδοῦ P30α εὐρέθησαν καὶ ἐντὸς τοῦ κατὰ 100 μ. νοτιώτερον ἐπὶ τῆς οδοῦ Γαριβάλδης οἰκοπέδου Χατζηγαβριήλ.

Τῆς ἀρχαίας οδοῦ P20α πλὴν τῶν δύο ἀνωτέρω ἀναφερθέντων στοιχείων, ἥτοι τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας τῆς διασταυρώσεως (Πί ν. 740 β) καὶ τῆς πρὸς Α. κάμψεως τοῦ ἐνὸς βραχίονος τοῦ πηλίνου ἀγωγοῦ, οὐδὲν ἕτερον στοιχεῖον διεπιστώθη. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ἄξων αὐτῆς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ χαραχθῇ μετὰ βεβαιότητος ἐπὶ τοῦ χάρτου, μὴ διαπιστωθέντος κυρίως τοῦ πλάτους τῆς.

Οἰκόπεδον Φραγκεσκᾶκη

Εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦτο ἀνεσκάφη τμήμα λίαν κατεστραμμένης ἀρχαίας οἰκίας, ἐκ τῆς ἐποχῆς τῆς ρωμαϊοκρατίας καὶ συγκεκριμένως τὸ ἐκ ψηφιδωτοῦ δάπεδον ἐνὸς μεγάλου δωματίου, διαστάσεων 4.80 x 10 μ. περίπου, καὶ κατεστραμμένα ψη-

6. Ἰ. Κοντῆ, Ρυμοτομία πίν. I καὶ II καὶ AM 73 (1958) πίν. III καὶ IV.

φιδωτά δάπεδα παρακειμένων δωματίων. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ δωματίου ὑπῆρχεν ἐμβλημα μετὰ παραστάσεως μᾶσκα Σιληνοῦ διαστάσεων 0,60 x 0,60 μ. (Πί ν. 772). Ὡς διεπιστώθη ἐκ τῆς συνεχίσεως τῆς ἀνασκαφῆς τὸ ἐμβλημα τοῦτο προήρχετο ἐκ τοῦ δαπέδου τῆς παλαιότερας ἐλληνιστικῆς οἰκίας, ὅπερ εὐρέθη βαθύτερον, εἶχε δὲ διατηρηθῇ, προφανῶς λόγῳ τῆς ἀρίστης τέχνης του καὶ ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐποχῆς τῆς ρωμαιοκρατίας.

Ἐπὶ μελανοῦ ἐδάφους πλαισιουμένου ὑπὸ πρασίνης ζώνης, τὴν ὅποian περιθέει ταινία τεφροχρῶν φῶν καὶ φύλλων, εἰκονίζεται ἡ μᾶσκα εἰς λοξὴν κατεύθυνσιν, ἔχουσα κατὰ τὰ σαρκόχροα μέρη χρωματικὴν ποικιλίαν καὶ πλαστικὴν διάθεσιν τονιζομένης διὰ ποικιλοχρῶου στεφάνου ἐκ φύλλων κισσοῦ, κλάδων μυρσίνης καὶ ἀνθέων περιπεπλεγμένων διὰ τριχρῶμου ταινίας. Αἱ ψηφίδες εἶναι μικραὶ ἀπολύτου ἐφαρμογῆς καὶ πλὴν τῶν πρασίνων καὶ κιτρίνων, ἀρίστης διατηρήσεως. Λεπτομερὴς δημοσίευσις τοῦ ψηφιδωτοῦ τούτου ἐμβλήματος θὰ γίνῃ προσεχῶς.

Βορείως τοῦ οἰκοπέδου Φραγκεσκάκη διεπιστώθη ἡ συνέχισις τῆς ὁδοῦ P19β, ὃ ἄξων τῆς ὁποίας συμπίπτει πρὸς τὸν ἄξωνα τῆς ὀλίγῳ δυτικώτερον ἀνασκαφείσης ὁδοῦ P19α (ἰδὲ ἀ. σ. 579).

Οὕτω, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα ἀπότομος ἑξαρσις τοῦ ἐδάφους εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἐνέβαλεν εἰς ἀμφιβολίαν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν καὶ ἐνταῦθα τοῦ «διηνεκοῦς», διεπιστώθη κατὰ τὰς ἐφετεινὰς ἀνασκαφάς, ὅτι τὸ «διηνεκὲς» ἴσχυε διὰ τὰς ὁδοὺς P19α καὶ P19β, αἱ ὁποῖαι ἐταυτίσθησαν, διὰ τὴν ὁδὸν P18β καὶ διὰ τὴν ὁδὸν P30α.

Οἰκόπεδον Κατίνα

Εἰς τὸν χρόνον μεταξὺ τῆς ὁδοῦ Ἡρακλείου ἀπὸ Ν. καὶ τῆς ὁδοῦ Κομνηνῶν ἀπὸ Β., ὅπου τώρα διανοίγονται ὑπὸ τοῦ Δήμου Ρόδου νέαι ὁδοί, διεπιστώθη ἡ διασταύρωσις τῶν ἀρχαίων ὁδῶν P29α⁷ καὶ P17⁸. Ἐκ τῆς διασταυρώσεως τῶν ἀρχαίων τούτων ὁδῶν διεσφόντο λείψανα τῆς ΒΑ. γωνίας καὶ ἀσαφῆ τμήματα κτιστῶν καὶ πηλίνων ἀγωγῶν.

Λείψανα ὁδοστρωμάτων καὶ τμήματα πηλίνων ἀγωγῶν τῆς ὁδοῦ P17 εὐρέθησαν ἐπίσης ἐντὸς τοῦ δυτικῶς τοῦ κινηματογράφου «Παλλάς» ἐπὶ

τῆς λεωφόρου Βασιλίσσης Φρειδερίκης ἀριθ. 13 οἰκοπέδου ἰδιοκτησίας Α. Μαδωνῆ.

Σαφὴ ἴχνη, ἥτοι πῆλινοι ἀγωγοὶ καὶ ἴχνη ὁδοστρωμάτων εὐρέθησαν ἀπὸ τὴν πάροδον Βασιλείου Βουλγαροκτόνου ἀνήκοντα εἰς τὴν πρὸς Ν. συνέχισιν τῆς ὁδοῦ P29α, κατὰ τὰς ἐκσκαφὰς ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου ἰδιοκτησίας Β. Κοζῆ. Ἡ πάροδος Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, σημειουμένη σαφῶς εἰς τοὺς παλαιότερους χάρτας, φαίνεται ὅτι ὑπερέκειτο τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, τὸν ἄξωνα τῆς ὁποίας μόνον ἐν μέρει ἠκολούθει.

Οἰκόπεδον Τζερεμέ

Παρὰ τὴν ὁδὸν Ἀγίου Ἰωάννου ἀριθ. 78 καὶ ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας Τζερεμέ, ἀπεκαλύφθη ἡ ὁδὸς P28α, ἥτις εἰς τὸ δευτέρον σχέδιον τῶν ἁξόνων τῶν ἀρχαίων ὁδῶν τῆς Ρόδου εἶχε χαραχθῇ ὡς ὑποτιθεμένη⁹ κυρίως ἐκ τοίχων διαχωρισμοῦ ἀγρῶν τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας συνήθως πατοῦντων ἐπὶ ἀναλημματικῶν τοίχων ἀρχαίων ὁδῶν.

Τῆς ὁδοῦ ταύτης εὐρέθη τὸ δυτικὸν ὄριον ἀποτελούμενον ἐκ τοίχου οἰκίας καὶ σταθμοῦ θύρας. Οἱ λίθοι τοῦ τοίχου ἦσαν εἰς δευτέραν κατὰ τὸ πλεῖστον χρῆσιν (Πί ν. 740 δ) καὶ ἔφερον κατὰ μέρη ἴχνη κονιάματος. Τὸν σταθμὸν τῆς θύρας ἀπετέλει κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν μὲν μέρος παρόπλινθος ἐλαφρῶς ἐφθαρμένη, κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν δὲ λάρτιος λίθος.

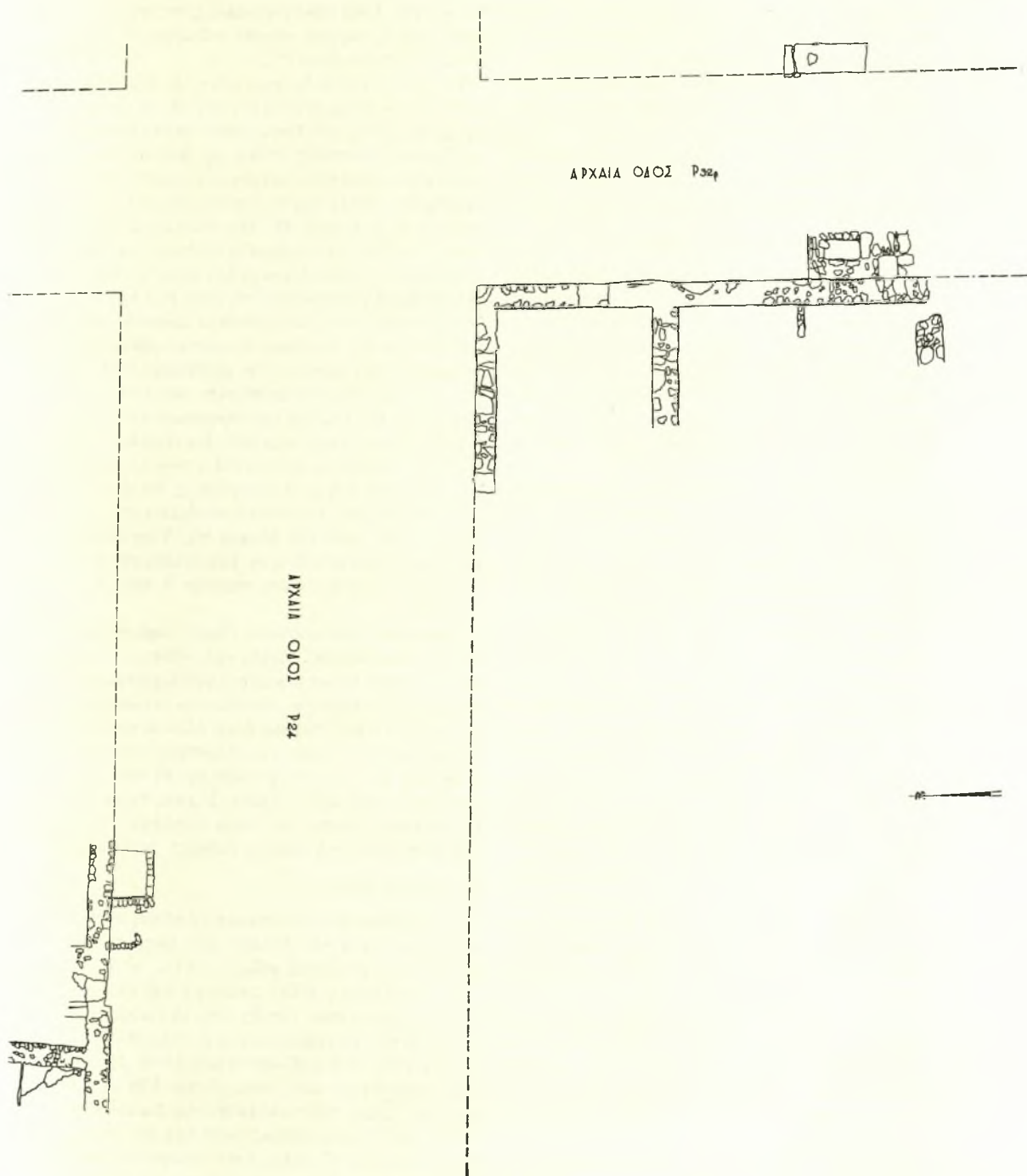
Ἀνατολικῶς τοῦ τοίχου τούτου διεπιστώθησαν λείψανα ὁδοστρωμάτων εἰς τέσσαρας στρώσεις, ὑπὸ δὲ ταῦτα εἰς ἀπόστασιν 1.15 ἀπὸ τοῦ τοίχου καὶ εἰς βάθος 1.50 μ. ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς αὐλῆς, ὑπῆρχε κτιστὸς ἀγωγὸς λίαν ἐπιμελεμένης κατασκευῆς κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ (Πί ν. 740 γ), κατευθύνσεως ἀπὸ Ν. πρὸς Β., καλυπτόμενος ὑπὸ μεγάλων, κανονικῶν ὀριζοντίων παροπλίνθων. Βάθος ὑπονόμου 0,80, πλάτος 0,75 μ. Ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ ὑπῆρχε πῆλινος ἀγωγὸς διαμέτρου 0,17 μ.

Εἰς ἀπόστασιν 0,50 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχώματος τοῦ ἀγωγοῦ τούτου, εὐρέθη ἑτερος κτιστός, παράλληλος ἀγωγὸς κεκαλυμμένος ὁμοίως δι' ὀριζοντίων λιθοπλίνθων, δύο ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν εἰς δευτέραν χρῆσιν. Ἐσωτερικῶς ὁ ἀγωγὸς οὗτος ἔφερεν ὑδραυλικὸν κονίαμα, διὰ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἐπαλειφθῇ καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς στεγάσεως. Ἐπὶ τοῦ κονιάματος τούτου ὑπῆρχον ἀπολιθωμένα ἰζήματα. Παρόμοιος ἀγωγὸς διερχόμενος ὑπὸ ἀρχαίαν ὁδὸν δὲν εἶχεν ἀποκαλυφθῇ μέχρι σήμερον εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ρό-

7. Ἡ ἀρχαία αὕτη ὁδὸς ἀνεσκάφη κατὰ τὰς περυσινὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὸ οἰκόπεδον Μερόπης Χριστοφιῆδη, ὁδὸς Ἡρακλείου ἀριθ. 54⁷ ἰδὲ ΑΔ 19 (1964) Χρονικά, σ. 478.

8. Ἀ. Ὁρλάνδου, Τὸ Ἔργον 1960, σ. 157 καὶ ΠΑΕ 1960, σ. 274.

9. ΑΜ 73 (1958) σ. 147, πίν. III, IV.

Σχέδ. 1. ΎΑνασκαφή οικόπέδων Ίωαννίδη καί Φρόνη. Διασταύρωσις τῶν ἀρχαίων ὁδῶν P24 καί P32β

δου. Τὸ ἐσωτερικὸν ὑδραυλικὸν κονίαμα ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἀγωγὸς οὗτος ἀπετέλει μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ ὑδραγωγείου τῆς πόλεως.

Λόγω τῶν παρακειμένων οἰκιῶν δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀνευρεθῇ τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P28a καὶ ὥς ἐκ τούτου δὲν διεπιστώθη τὸ πλάτος αὐτῆς. Πάντως τὰ ὁδοστρώματα παρηκολογήθησαν μέχρις ἀποστάσεως 6.20 μ. ἀνατολικῶς τοῦ δυτικοῦ ὁρίου τῆς ὁδοῦ.

Οἰκόπεδα Φρόνη καὶ Ἰωαννίδη

Τὰ οἰκόπεδα ταῦτα εὐρίσκονται ἀνατολικῶς τῆς ὁδοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε' ἐντὸς κήπων, ὅπου τῶρα διανοίγονται νέαι ὁδοί. Ἐρυνήθη κατ' ἐξοχὴν τὸ οἰκόπεδον Ἰωάνν. Ἰωαννίδη, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη ἡ διασταύρωσις τῆς ἀπὸ Α. πρὸς Δ. εἰς τὸ προκαταρκτικὸν σχέδιον σημειωθείσης ὡς ὑποθετικῆς ὁδοῦ P24¹⁰ μετὰ τῆς διὰ πρώτην φορὰν ἐνταῦθα ἀποκαλυφθείσης ἀρχαίας ὁδοῦ P32β.

Τὰ κυριώτερα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα προέκυψαν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς, ὑπῆρξαν τμήματα τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ βορείου τοίχου μετὰ τῆς ΒΑ. γωνίας λίαν κατεστραμμένης ἀρχαίας οἰκίας (Σχέδ. 1), ἥτις συνεχίζετο καὶ ὑπὸ τὴν δυτικῶς εὐρισκομένην οἰκίαν Ἰωάνν. Ἰωαννίδη.

Ὁ ἀπὸ Β. πρὸς Ν. τοῖχος τῆς ἀρχαίας ταύτης οἰκίας, ἀνεσκάφη μέχρι μήκους 11.50 μ. περίπου, ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ μικρῶν λίθων μετὰ πηλοῦ καὶ ξερῶν ἐσωτερικῶς κατὰ μέρη οὐχὶ καλῆς ποιότητος ἐπίχρισμα. Κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ παρειὰν ἀνεσκάφησαν δύο φρεάτια ἐντὸς τῆς ὁδοῦ. Τὰ ὁδοστρώματα ἤρχιζον ἀπὸ τοῦ τοίχου εἰς τρεῖς στρώσεις συνολικοῦ πάχους 0.65 μ. περίπου. Ὁ τοῖχος οὗτος ἀπετέλει τὸ δυτικὸν ὄριον τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P32β.

Τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τῆς ὁδοῦ ταύτης εὐρέθη εἰς ἀπόστασιν 5.15 μ. ἐντὸς ξένου οἰκοπέδου ὑπὸ νεωτέρας οἰκοδομᾶς καὶ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ σκαφῇ παρὰ μόνον εἰς μήκος 2 μ. περίπου. Τὸ ἀπετέλει τοῖχος ἐκ μεγάλων λιθοπλίνθων εἰς δύο δόμους.

Ἐκ τῆς ὁδοῦ P24, ἀπεκαλύφθη εἰς μήκος 5 μ. περίπου ὁ ἀποτελῶν τὸ νότιον ὄριον αὐτῆς τοῖχος, διασφύζων μέρος τῆς ἀνωδομῆς εἰς ὕψος 1.55 μ., συγκείμενος κατὰ τὴν θεμελίωσιν ἐκ μικρῶν ἐπίσης λίθων μετὰ πηλοῦ, ὡς καὶ ὁ ἀνωτέρω

ἀναφερθεῖς, πρὸς τοῦτον συναπτόμενος καὶ ἀποτελῶν τὴν ἐξωτερικὴν γωνίαν τοῦ ἀρχαίου κτηρίου, τοῖχος τῆς ὁδοῦ P32β.

Τὸ ἔτερον, ἦτοι τὸ βόρειον ὄριον τῆς ὁδοῦ P24, εὐρέθη ἐντὸς ξένης ἐπίσης ιδιοκτησίας, ἐμελετήθη δὲ καὶ ἐντὸς τοῦ δυτικώτερον ἀνασκαφέντος οἰκοπέδου ιδιοκτησίας Εὐφημίας Φρόνη. Ἀπετελεῖτο ἐκ παρομοίου τοίχου προχείρου κατασκευῆς καὶ ἀπέχετο ἀπὸ τοῦ νοτίου ὁρίου 9.25 μ. περίπου, ἦτοι ἡ ὁδὸς P24 ἦτο πλατεῖα. Σημειώτεον ὅτι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τοῦ βορείου ὁρίου ὑπῆρχον λείψανα δύο φρεατίων ἐντὸς τῆς ὁδοῦ. Τὰ ὁδοστρώματα τῆς ὁδοῦ P24 ἠρυνήθησαν κυρίως ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Ἰωαννίδη ἀπετελοῦντο δὲ ἐκ τεσσάρων στρώσεων συνολικοῦ πάχους 1.10 μ. περίπου καὶ εὐρέθησαν 0.20 μ. περίπου ὑπὲρ τὴν ἀνω ἐπιφάνειαν τοῦ νοτίου ὁρίου αὐτῆς καὶ 1 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ οἰκοπέδου, γεγονός, ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ ὁδὸς αὕτη συνέχισε νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ μεταγενεστέρως. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ὁδὸς αὕτη ἦτο πλατεῖα, ἐξηγεῖται ἡ συνέχισις τῆς λειτουργίας της κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας, εἰς τὸ ἀνατολικώτερον τῆς ἀνασκαφῆς κείμενον τμήμα αὐτῆς, ὅπου σήμερον ἡ ὁδὸς Κυπριανοῦ.

Οἰκόπεδον Κωνσταντινίδη - Κακᾶ παρὰ τὸ τέρμα τῆς ὁδοῦ Καναδᾶ. Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τούτου ἀνεσκάφη τμήμα κτίσματος καταλαμβάνοντος ἑκτασιν ἑνὸς ἀρχαίου οἰκοδομικοῦ τετραγώνου καὶ τρεῖς περὶ αὐτὸ ἀρχαῖαι ὁδοί. Δέον νὰ σημειωθῇ ἀπὸ τοῦδε, ὅτι κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1961 περὶ τὰ 150 μ. νοτιώτερον τῆς θέσεως ταύτης ἀνεσκάφη ἡ εἰς τὸν βράχον ἑδρασις τμήματος τοῦ ἀρχαίου τείχους καὶ ὀλίγη νοτιώτερον ἀπεκαλύφθη ἑκτὸς τοῦ τείχους ὁμαδικὴ ταφὴ¹¹.

Τὸ ἀρχαῖον κτήριον

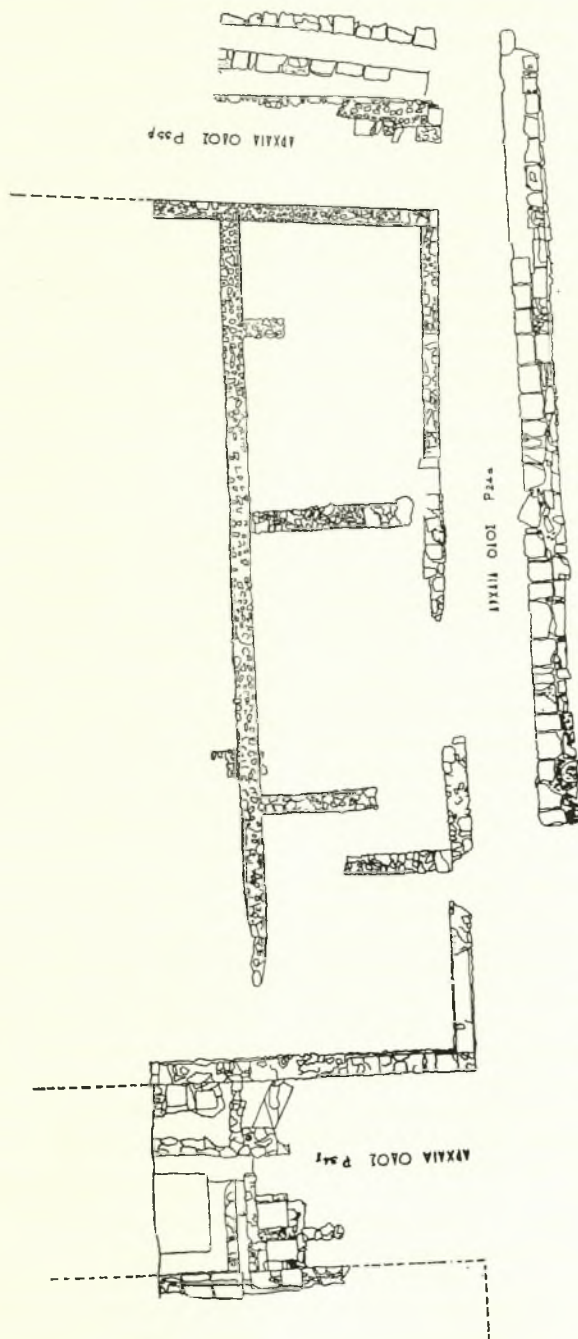
Τοῦ ἀρχαίου κτηρίου ἀνεσκάφη ὁ νότιος τοῖχος καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἑκτασιν καὶ τμήματα τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ τοίχου (Πί ν. 740 ε).

Ὁ νότιος τοῖχος, ὅστις ἀνεσκάφη καθ' ἅπαν τὸ ἐξ 23 μ. μήκους αὐτοῦ, εὐρέθη κατὰ τὸ δυτικὸν μὲν τμήμα λίαν κατεστραμμένος πλην τῆς ΝΔ. γωνίας, κατὰ δὲ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα αὐτοῦ εἰς ἀρίστην κατάστασιν καὶ μέχρις ὕψους 0.90 μ. Ὁ πρὸς τὸ τμήμα τοῦτο συναπτόμενος ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ οἰκοδομήματος ἀνεσκάφη εἰς μήκος 8 μ. Ἀμφότεροι οἱ τοῖχοι ἦσαν κατεσκευασμένοι ἐκ διπλῆς σειρᾶς λίθων « παρὰ μήκος σὺν δύο »¹²,

10. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἐξαράχθη εἰς τὸ προκαταρκτικὸν σχέδιον ὡς ὑποθετικὴ. Ἰδὲ Ἰ. Κοντῆ, Ρυμοτομία, πίν. II καὶ I καὶ AM 73 (1958) πίν. III καὶ IV, προφανῶς ἐκ τῆς ὑπάρξεως σχεδὸν ἐπὶ τοῦ ἀξονος αὐτῆς τῆς ὁδοῦ Κυπριανοῦ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως, χρονολογουμένης ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας.

11. AA 17 (1961 - 62) σ. 302.

12. Ἀ. Ὁρλάνδου, Ὑλικά Δομῆς, Τόμ. 2ος, σ. 229.

Σχέδ. 2. Ανασκαφή οικοπέδου Κωνσταντινίδη-Κακά εως τῆς ἀρχαίας ὁδοῦς P24α, P35β καὶ P34γ

ή πρόσοψις δὲ τούτων ἦτο λίαν ἐπιμελεμένη. Τὴν ἀπετέλουν μεγάλοι κατὰ διαστήματα ἐσκεμμένως θετιμένοι ἀκανόνιστοι λίθοι, ἡ ἐξωτερικὴ παρειὰ τῶν ὁποίων ἦτο λεεασμένη. Τὰ μεταξὺ τῶν λίθων διαστήματα ἐπληροῦντο διὰ βυσμάτων, τὰ ὁποῖα περιέβαλλον τοὺς μεγάλους λίθους καὶ κατὰ τὸ ἄνω μέρος αὐτῶν (Πί ν. 741 α.).

Ἡ ἐξεζητημένη αὕτη μορφή τῆς τοιχοποιίας εἰς τόσῃν ἔκτασιν καὶ καλὴν ποιότητα ἐνεφανίσθη διὰ πρώτῃν φορὰν ἐν Ρόδῳ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτηρίου τούτου ἀνεφάνησαν τέσσαρες παράλληλοι τοῖχοι, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ὁ εἰς διήκε καθ' ὅλον τὸ πλάτος, οἱ δὲ λοιποὶ εὐρέθησαν μερικῶς κατεστραμμένοι. Ὁ παράλληλος πρὸς τὸν νότιον τοῖχος, εὐρέθη εἰς ἀπόστασιν 5 μ. βορείως αὐτοῦ καὶ ἀπετελεῖτο καθ' ἅπαν τὸ μήκος του ἐκ μικρῶν ἀκανόνιστων λίθων μετὰ πηλοῦ.

Ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ κτίσματος εὐρέθη (Πί ν. 741 β) κατὰ τὸ μέρος τῆς θεμελιώσεως αὐτοῦ εἰς μήκος 5.35 μ., ἐνθ' ἐκ τῆς ἀνωδομῆς ἐσφῆζετο μικρὸν μόνον τμήμα πρὸς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ κτηρίου. Τὸ τμήμα τῆς ἀνωδομῆς παρουσίαζεν ἐπίσης διάθεσιν κατὰ τὴν τοιχοδομίαν τῆς μορφῆς τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων τοίχων τῆς καλῆς τοιχοδομίας. Ἡ ποιότης ὅμως ἦτο αἰσθητῶς κατωτέρα.

Ἀκριβῶς εἰς τὸ ἄκρον τοῦ τοίχου τούτου καὶ κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ νοτίου μεγάλου τοίχου εὐρέθη βάσις μὲ τμήμα πεσσίσκου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πιθανῶς θὰ ὤπρῃχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀγαλμάτων.

Αἱ ἀρχαῖαι ὁδοί

Ὁ ἀπὸ Α. πρὸς Δ. νότιος τοῖχος τοῦ οἰκοδομήματος ἀπετέλει τὸ βόρειον ὄριον ἀρχαίας ἀγνώστου μέχρι σήμερον ὁδοῦ, τῆς P24α, κατευθύνσεως ἀπὸ Α. πρὸς Δ., ἡ ὁποία ἀπέχει ἀπὸ τοῦ ἄξονος τῆς διαπιστωθείσης κατὰ τὰς ἐφετεινὰς ἀνασκαφὰς ἀρχαίας ὁδοῦ P24 (ἰδὲ ἀνωτ. σ. 582) 100 περίπου μ. Τῆς ὁδοῦ ταύτης δὲν κατέστη δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ τὸ πλάτος παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐσκάφη αὕτη εἰς πλάτος περίπου 7 μ.

Ἀξίον ἰδιαίτερας μνείας εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ P24α καὶ εἰς ἀπόστασιν 2 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ βορείου ὁρίου αὐτῆς, ὤπρῃχε τοῖχος (Σχ ἐδ. 2· Πί ν. 740 ε) σφωζομένου μήκους 23 περίπου καὶ πλάτους μεγίστου 1 μ., ἀποτελούμενος ἐκ θεμελιώσεως ἐκ μεγάλων λιθοπλίνθων εἰς δευτέραν μᾶλλον χρῆσιν καὶ ἀνωδομῆς, ἡ ὁποία κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῆς

παρεῖχε τὴν αἰσθησιν τοιχοποιίας προχείρου μὲν, ἀλλὰ παρομοίας μορφῆς πρὸς τοὺς ἀνωτέρω περιγραφέντας καλοὺς τοίχους. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πολλὰ καὶ κυρίως ἡ θέσις τοῦ τοίχου τούτου ἐντὸς τῆς ὁδοῦ ἐμποδίζουν τὴν ἐξήγησιν, οὐδεὶς ἄλλος λόγος δύναται πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ, ἢ μὴ μόνον τὸ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου¹³ ἀναφερόμενον, ὅτι κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Δημητρίου κατεσκευάσθησαν ἐσωτερικῶς τοῦ ἀρχαίου τείχους καὶ ἑτέρα παράλληλα «τῷ μέλλοντι πονεῖν» τείχη. Ἰσως τὸ αὐτὸ νὰ ἐπανεληφθῇ καὶ κατὰ τινὰ τῶν νεωτέρων πολιορκιῶν τῆς πόλεως. Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην καθιστᾷ εὐλογοφανὴ ἡ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τείχος γειτνίασις.

Ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ ἀρχαίου κτηρίου ἀπετέλει τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τῆς ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἀρχαίας ὁδοῦ P34γ, πλάτους 5.30 μ. Ὁ ἄξων τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀπέχει περίπου 15 μ. ἀπὸ τοῦ ἄξονος τῆς ὁδοῦ P34β¹⁴. Ἡ μικρὰ αὕτη ἀπόστασις τῶν ἄξωνων τῶν δύο ἀρχαίων ὁδῶν, παρουσιαζομένη διὰ πρώτῃν φορὰν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὴν πόλιν τῆς Ρόδου, ἐξηγεῖται πάλιν ἐκ τῆς γειτνίασεως πρὸς τὸ ἀρχαῖον τείχος. Εἶναι δὲ λίαν πιθανόν, ὅτι ἡ ὁδὸς P34β δὲν ἐξικνεῖτο μέχρι τῆς θέσεως ταύτης, ἀλλὰ διεκόπτετο ὀλίγῳ βορειότερον. Ἰσχυε δηλαδὴ ἐνταῦθα τὸ σύστημα τοῦ περιορισμοῦ τῶν διηνεκῶν ὁδικῶν ἄξωνων, ἢ καὶ τῆς καταργήσεως αὐτῶν καὶ ἡ ἀντικατάστασις τῶν ὑπὸ οἰκοδομικῶν τετραγώνων πυκνοτέρας διατάξεως¹⁵.

Μεγαλυτέραν σχετικῶς ἀνωμαλίαν παρουσίασεν ἡ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ οἰκοπέδου ἀνασκαφεῖσα ὁδὸς P35β. Τῆς ὁδοῦ ταύτης εὐρέθη τὸ δυτικὸν ὄριον, ἥτοι ὁ ἀνωτέρω περιγραφεῖς τοῖχος, ὁ ἔχων τὴν ἐπιμελεμένην τοιχοποιίαν, καὶ λείψανα κτιστῶν ἀγωγῶν. Ὁ τοῖχος οὗτος δὲν ἦτο κάθετος ἐπὶ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ οἰκοδομήματος, ἀλλ' ἐσχημάτιζε μετ' αὐτοῦ ἀμβλείαν γωνίαν 92°. Παρομοίαν ἀπόκλινσιν καὶ ἔτι μεγαλυτέραν παρουσίαζε καὶ ὁ εἰς ἐκ τῶν κτιστῶν ἀγωγῶν τῆς ὁδοῦ. Ὁ ἀγωγὸς οὗτος πρέπει νὰ ἦτο νεώτερος, ὥς καταργήσας τὸν παλαιότερον, ὅστις ἠκολούθει τὸν συνήθη προσανατολισμὸν τῶν ὁδῶν τῆς Ρόδου.

Οἰκόπεδον Στρατάκη

(Ἐπὶ τῆς γωνίας, τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἡ ὁδὸς Γρηγορίου τοῦ Ε' τεμονομένη ὑπὸ τῆς νοτίας τῆς

13. XX, 93, I.

14. Ἰδὲ κατωτέρω οἰκόπεδα Ἀναστασιάδῃ καὶ Καντῇ.

15. Ἱ. Κοντῇ: Ἡ εὐτομος διάθεσις εἰς τὸν Ἱπποδάμειον τρόπον: ΑΕ 1953 - 54, μέρος Α' σ. 266, κ.ε.

όδοι Δενδρηνοῦ νεοδιανοιγομένης παραλλήλου νέας ὁδοῦ).

Κατὰ τὴν γενομένην ἀνασκαφὴν ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τούτου δὲν ἀνευρέθησαν οἰκοδομικὰ λείψανα, ἀλλὰ λίαν κατεστραμμένα ἢ σχεδὸν ἐντελῶς διαλελυμένα ὁδοστρώματα ἀνήκοντα εἰς τὴν ὁδὸν Ρ30. Μεταξὺ τῶν ὁδοστρωμάτων τούτων εὐρέθησαν θραύσματα μεγάλου πηλίνου ἀγῶγος, κατευθύνσεως ἀπὸ Ν. πρὸς Β. Ἀσαφέστερα ἱχνὴ ὁδοστρωμάτων ἀνεσκάφησαν ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὰ ἀπὸ Δ. πρὸς Α. θεμέλια τῆς ἀνεγερθείσης οἰκίας καὶ συγκεκριμένως ὑπὸ τοῖχον τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ μετρηθεῖσα ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀπόστασις τῆς θέσεως ταύτης ἀπὸ τῆς κατὰ τὰς ἐφετεινὰς ἀνασκαφὰς διαπιστωθείσης ἀρχαίας ὁδοῦ Ρ24 (ἰδὲ ἄνωτ. σ. 582) εὐρέθη 205 περίπου μέτρα. Ὡς ἐκ τούτου σημειοῦμεν ὡς πιθανὴν τὴν ὁδὸν ταύτην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη προσωρινῶς τὸ σῆμα Ρ24β.

Ἐκ τῶν ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων γενομένων εὐρημάτων ἀξιόλογα ὑπῆρξαν τὰ ἐν Πί ν. 742 α - β.

Οἰκόπεδον Γεωργίου Φωκῆ ('Ὁδὸς Ἀγίου Ἰωάννου ἀριθ. 36).

Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τούτου ἐγένετο ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἄνευ ἀποτελέσματος ἐξ ἀφορμῆς ἐμφανίσεως στρώσεων, αἱ ὁποῖαι ὁμως διεπιστώθη ὅτι δὲν ἀνήκον εἰς ἀρχαίαν ὁδόν, οὔτε ἦσαν τῆς συστάσεως τῶν ἀρχαίων ὁδοστρωμάτων τῆς Ρόδου.

Οἰκόπεδον Χαλκιᾶ ('Ὁδὸς Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ). Γενομένης ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης ἀπεκαλύφθησαν λίαν ἀσαφῆ λείψανα ἐκ τοίχων ἀρχαίας οἰκήσεως καὶ τινὰ τμήματα διαπέδου ἐκ πηλίνων πλακῶν.

Οἰκόπεδον Τζάπαση ('Ανατολικῶς τοῦ οἰκοπέδου Κατίνα).

Ἐνταῦθα ἤρχισεν ἀνασκαφικὴ ἔρευνα συνεχιζομένη καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος. Ἐκ τοῦ οἰκοπέδου τούτου προέρχονται αἱ εἰς τοὺς Πί ν. 743 α - β μικραὶ μαρμάριναι κεφαλαί.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΠΟΛΕΩΣ

Οἰκόπεδον Τσακίρη

(Παρά τὴν ὁδὸν Πατριάρχου Ἀθηναγόρου καὶ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Καναδᾶ καὶ Ἀγίου Γεωργίου).

Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἀπεκαλύφθη ἄγνωστος μέχρι σήμερον ἀρχαία ὁδὸς κατευθύνσεως ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ἥτις ἐσημειώθη

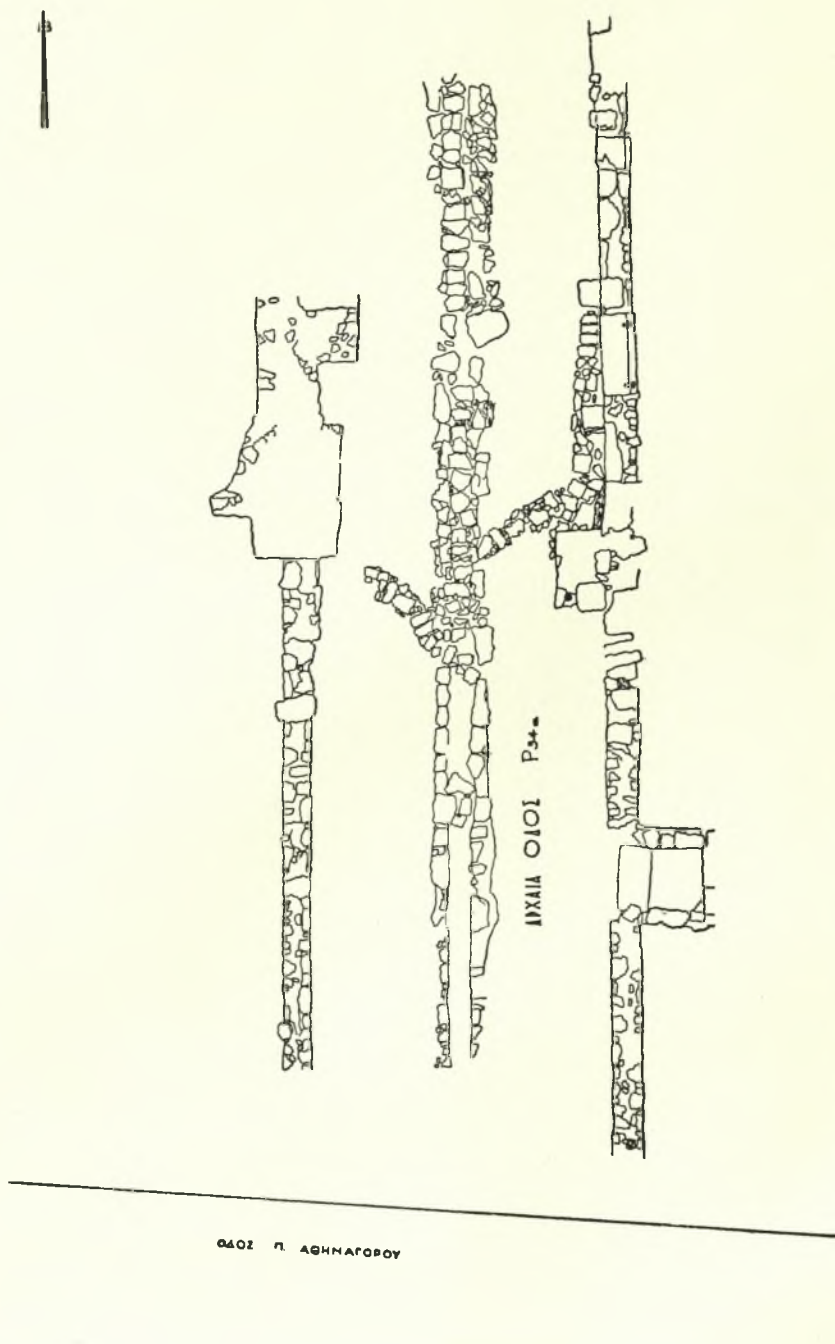
ἐπὶ τοῦ καταρτιζομένου σχεδίου ὡς Ρ34α. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας ἐκτεταμένοι κῆποι ἐσπεριδοειδῶν, τὰ ἐκ μανδροτοιχῶν ὄρια τῶν ὁποίων διακρίνονται εἰς τινὰ σημεῖα μέχρι σήμερον. Ὑπὲρ τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἀρχαίαν ὁδὸν ὑπῆρχεν ἓν τοιοῦτον ὄριον, τὸ ὅποιον εἰς τὸν χάρτην τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας σημειοῦται μέχρι μήκους 150 μ.¹⁶ Ἐπρόκειτο προφανῶς περὶ τοῦ συνηθεστάτου εἰς Ρόδον φαινομένου τῆς διαδοχῆς τῶν ὀρίων τῶν ἀρχαίων οἰκοδομικῶν τετραγώνων διὰ νεωτέρων μανδροτοιχῶν.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἔφερεν εἰς φῶς τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν Ρ34α εἰς μήκους 20 μ. περίπου μέχρι τοῦ βορειοτέρου ὀρίου τοῦ οἰκοπέδου, τὰ δὲ μελετηθέντα στοιχεῖα τῆς ἦσαν: Τὸ ἀνατολικὸν ὄριον αὐτῆς, μέρος τοῦ δυτικοῦ ὀρίου τῆς, κτιστὸς ἀγῶγος διήκων καθ' ἅπαν τὸ ἀνασκαφὴν μήκος τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, μικρότεροι ἀποχετευτικοὶ κτιστοὶ ὄχτεοι τῶν παροδίων κτισμάτων ἐκβάλλοντες εἰς τὸν κεντρικὸν ἀγῶγον καὶ σκληρὰ ὁδοστρώματα.

Τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τῆς ὁδοῦ Ρ34α ἀπετελεῖτο ἐκ τοίχου συνολικοῦ μήκους 21.70 μ., διακοπτομένου ὁμως κατὰ τὸ μέσον τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς (Πί ν. 744 α) (ἐπὶ 4 μ. περίπου) καὶ συνεχιζομένου νοτιώτερον. Τὸ βόρειον τμήμα τοῦ τοίχου ἀπετελεῖτο ἐκ μετρίου μεγέθους λιθοπλίνθων, αἱ ὁποῖαι ἔφερον ἐξωτερικῶς τρία ἐπάλληλα, σχετικῶς παχέα, στρώματα κονιαμάτων, τὸ κατώτερον στρώμα τῶν ὁποίων ἔφερεν ἀβαθεῖς χαρακώσεις, ἀπομιμήσεις προφανῶς ἰσοδόμου τοιχοποιίας. Κατὰ τὸ νότιον μέρος τοῦ τοίχου εὐρέθη κατώφλιον θύρας μήκους 1.85 μ. καὶ μεγίστου πλάτους 0,65 μ., ὅπερ ἐξωτερικῶς δὲν ἔφερε κονίαμα. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ὑπῆρχε κατὰ μήκους ἐγκοπὴ πλάτους 0,20 μ. καὶ ἐπ' αὐτῆς τρεῖς κοιλότητες, δύο κατὰ τὰ δύο ἄκρα, προφανῶς πρὸς στήριξιν τῶν στροφῶν τῶν θυροφύλλων καὶ μία μικροτέρα μεταξὺ τούτων ἀπέχουσα 0,40 ἀπὸ τῆς βορείας καὶ 0,60 μ. ἀπὸ τῆς νοτίας πρὸς ὑποδοχὴν προφανῶς τοῦ σύρτου. Ἀμέσως Ν. τῆς βορείας παραστάδος ὑπῆρχε ἐπὶ τοῦ κατωφλίου κατὰ πλάτος ἀβαθὴς ἐγκοπὴ πλάτους 0,03 μ. (Πί ν. 744 β). Παρομοία ἐγκοπὴ λόγῳ φθορᾶς τοῦ λίθου δὲν κατέστη δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ εἰς τὴν ἀντίστοιχον θέσιν παρὰ τὴν νοτίαν παραστάδα.

Ὅπῃ τετραγώνου διατομῆς ὕψ. 0,36 καὶ πλάτ. 0,26 μ., διήκουσα καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ κατωφλίου καὶ ἀπέχουσα 0,15 μ. περίπου ἀπὸ τῆς βο-

16. AM 73 (1958) πίν. IV. Μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ρ18β καὶ Ρ22 καὶ Ρ34 καὶ Ρ35α.

Σχέδ. 3. Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Τσακίρη. Ὅψεοι τελευταίας περιόδου τῆς ἀρχαίας οἰκίας Ρ34α

ρείας παραστάδος της θύρας, ἀπετέλει τὸ ὑπὸ τὸ κατώφλιον στόμιον ἐκβολῆς τῶν ὕδατων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς οἰκίας πρὸς τὸν κεντρικὸν ὑπόνομον τῆς ὁδοῦ (Πί ν. 745 α). Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο διεπιστώθη ἡ ἔναρξις τριῶν κτιστῶν ὀχετῶν, ἀνηκόντων εἰς τρεῖς σαφῶς διαπιστωθείσας περιόδους κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς ὁδοῦ, περὶ ὧν θά γίνη λόγος κατωτέρω. 0,25 μ. χαμηλότερον τῆς ἀνω ἐπιφανείας τοῦ κατωφλίου ὑπῆρχεν ἐλαφρά ἐξοχή διαπιστωθεῖσα εἰς τὸ μέσον κυρίως ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ κατωφλίου, διαιρούσα καθ' ὕψος αὐτὸ εἰς δύο ἀνισομερῆ τμήματα (Πί ν. 745 α).

Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι, ὅτι πλὴν τῶν συνήθων φθορῶν, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται εἰς τὸν παρόλιθον τῆς Ρόδου, δι' ἀποβολῆς ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου τῶν πλέον μαλακῶν ὑλῶν, δὲν παρετηρήθησαν ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τούτου φθοραὶ ἐκ πατημάτων ἢ ἰχνη τριβῆς τῶν θυροφύλλων, αἱ ὁποῖαι εἶναι συνήθεις εἰς παρομοίας περιπτώσεις.

Ἐκατέρωθεν τοῦ κατωφλίου καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ τοίχου ὑπῆρχον αἱ βάσεις καὶ ἡ ἔναρξις τοῦ κορμοῦ δύο ἐξωτερικῶν παραστάδων (Πί ν. 745 α). Ἐκ τούτων ἡ νοτία ἦτο κατεστραμμένη κατὰ μέγα μέρος ἐκ κτιστοῦ ἀγωγοῦ (ἰδὲ κατωτέρω σ. 589), ἡ βάσις δὲ αὐτῆς ἀπετελεῖτο ἐκ δύο κατὰ πλάτος τεθειμένων ὀρθογωνίων λιθοπλίνθων (Πί ν. 745 β), πλάτους συνολικοῦ 0,40 καὶ ὕψους περίπου 0,25 μ. Ἐν' αὐτῇ ὑπῆρχεν ἡ ἔδρασις τοῦ κορμοῦ σφωσμένη εἰς ὕψος περίπου 0,15 μ. Ἐν συνόλῳ ἡ παραστάς διέσφζε κατὰ μέρη κονίαμα εἰς τρεῖς ἀσαφεῖς λεπτὰς στρώσεις, κατὰ δὲ τὸ σημεῖον ἐπαφῆς τῆς ἐδράσεως τοῦ κορμοῦ ἐπὶ τῆς βάσεως διεκρίνοντο ἀσαφῶς κυμάτια μορφούμενα καὶ τονιζόμενα διὰ τῶν κονιαμάτων.

Ἡ βορεία παραστάς ἐν τῷ συνόλῳ εὐρέθη εἰς καλυτέραν κατάστασιν δὲν διέσφζεν ὅμως ἐπαρκῶς τὰ κονιάματα. Ἀμφότεραι ἐξ ἄλλου ἐπάτουν ἐπὶ χωμάτων ἢ τυχαίων λίθων τῆς ὁδοῦ ἄνευ ἰδιαιτέρας θεμελιώσεως. Τοῦτο συνδυαζόμενον πρὸς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἀρχαιότερα στρώσις τοῦ κονιαματος ἔφθανε χαμηλότερον τῆς ἐδράσεως τῆς νοτίας παραστάδος (Πί ν. 745 α), ὁδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι αἱ παραστάδες ἐτοποθετήθησαν κατὰ τινα νεωτέραν μετασκευὴν τοῦ κτηρίου. Ἐνῶ εἰς τὴν πόλιν τῆς Ρόδου διὰ πρώτην φοράν ἀνευρέθησαν τοιαῦται παραστάδες, ὑπάρχουν παρόμοιαι εἰς κτήρια τῆς ἀρχαίας Καμύρου, αἱ καλυτέρον σφωζόμεναι τῶν ὁποίων εὐρίσκονται εἰς τὸ κτίσμα βορείως τοῦ κάτω ναοῦ.

Ἐπειδὴ, λόγῳ ὑπερκειμένων νεωτέρων κτισμά-

των, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ συνεχισθῇ ἡ σκαφή ἀνατολικώτερον, οὐδὲν στοιχεῖον ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς οἰκίας ἠρυνήθη εἰς τὴν θέσιν ταύτην.

Τὸ νότιον τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ ὀρίου τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P34a, συνολικοῦ μήκους 9,50 μ. περίπου, ἀπετελεῖτο ἐκ κατεστραμμένου εἰς ἓν τμήμα τοίχου πλάτους 0,60 - 0,65 μ. καὶ κατεσκευασμένου ἐκ μικρῶν λίθων μετὰ πηλοῦ, παρεμβαλλομένης μῆς μεγάλης λιθοπλίνθου. Ἐφερε δὲ ἐξωτερικῶς παχὺ μὲν, ἀλλ' οὐχὶ καλῆς ποιότητος ἐπίχρισμα. Κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τοίχου τούτου ἀνεφάνη φρεάτιον 1,20 x 1,05 μ. περίπου, τοῦ ὁποίου ἡ σκαφή δὲν ἐχώρησεν εἰς βάθος.

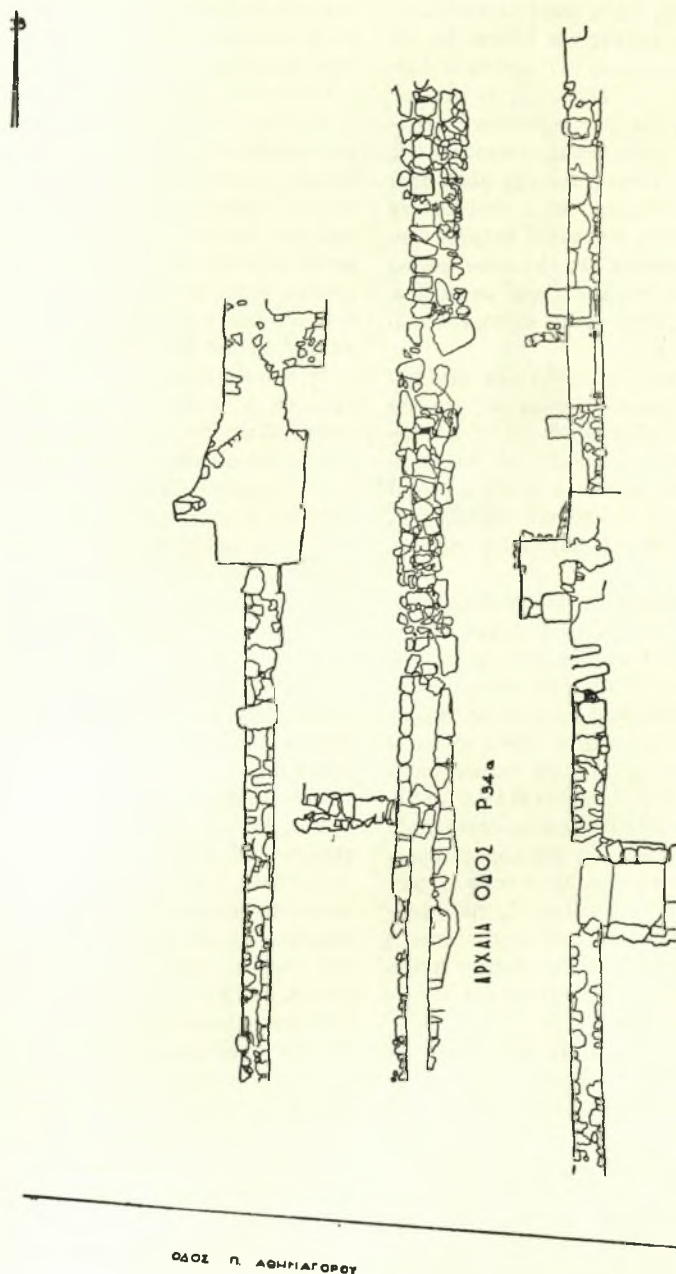
Τὸ δυτικὸν ὄριον τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P34a ἀπεκαλύφθη εἰς μήκος 10 μ. περίπου, μόνον κατὰ τὸ νότιον μέρος τοῦ οἰκοπέδου, τῆς πρὸς Β. συνεχισέως του εὐρεθείσης λίαν κατεστραμμένης. Εἰς τὸ καλυτέρον σφωζόμενον τμήμα αὐτοῦ ἡ τοιχοποιία ἦτο ἐπιμεμελημένη (Πί ν. 745 γ) καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ διπλῆς σειρᾶς κατὰ μήκος τεθειμένων ἀκανονίστων, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατειργασμένων μικρῶν, σχετικῶς, πορολίθων. Τὰ κατὰ διαστήματα μεταξὺ τῶν πορολίθων τούτων κενὰ ἐπληροῦντο διὰ μικροτέρων, σποραδικῶς, ἀλλ' ἐσκεμμένως τοποθετημένων, λίθων. Ὁ τοίχος οὗτος ἀνῆκεν ἀσφαλῶς εἰς οἰκίαν, τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ὁποίας ἦτο σχεδὸν ἐντελῶς κατεστραμμένον.

Ὁ κατὰ μήκος τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P34a βαίνων κτιστὸς ἀγωγὸς εὐρέθη εἰς τὸ μέσον τοῦ πλάτους τῆς ὁδοῦ. Τὰ πλάγια τοιχώματα αὐτοῦ ἀπετελοῦντο ἐξ ἁδρῶς κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἐιργασμένων ἀκανονίστων λίθων, εὐρέθη δὲ ἐστεγασμένος κυρίως κατὰ τὸ βόρειον τμήμα αὐτοῦ διὰ μικρῶν σχετικῶς καὶ ἀκανονίστων λίθων (Πί ν. 744 α). Ὁ ἀγωγὸς οὗτος εἶχεν ἐσωτερικὸν πλάτος 0,40 - 0,50 μ., καὶ κλίσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Τὸν πυθμένα του ἀπετέλουν τὰ ὁδοστρώματα.

Εἰς τὸν ἀγωγὸν τούτον ἐξέβαλλον μικρότεροι ὀχετοὶ ἐκκινούντες ἐκ τῶν παροδίων οἰκίδων. Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι, ὅτι ἐκ τῶν κατευθύνσεων τοῦ ὕψους καὶ τῆς πορείας τῶν ὀχετῶν τούτων διεπιστώθησαν τρεῖς διάφοροι περίοδοι κατασκευῆς των.

Οἱ νεώτεροι καὶ εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα ἀνασκαφέντες δύο ὀχετοὶ (Σ χ ε δ. 3), ἐκκινούντες ἐκ τῶν δύο ἐκατέρωθεν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P34a οἰκίδων, ἐξετείνοντο ὀφιοειδῶς πρὸς Ν., ἐκβάλλοντες εἰς τὸν κεντρικὸν ἀγωγόν.

Οἱ ὀχετοὶ τῆς δευτέρας περιόδου (Πί ν. 744 α), τέσσαρες τὸν ἀριθμόν, πλαγίως κατευθύνσεως, σχηματίζοντες μετὰ τοῦ κεντρικοῦ ἀγωγοῦ σχεδὸν ἴσας γωνίας, ἐξέβαλλον εἰς αὐτόν.

Σχέδ. 4. Ἀνασκαφή οἰκοπέδου Τσακίρη. Ἡ ἀρχαιότερα ἐποχὴ τῆς ἀρχαίας οἴου P34a

Ἐκ τῆς πρώτης καὶ ἀρχαιοτέρας περιόδου διεπιστώθησαν δύο ὁχετοί. Ἐκ τοῦ πρώτου ὁχετοῦ ἴχνη μόνον τοῦ πυθμένου ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὸ κατώφλιον τῆς ἀνωτέρω ἀναφερθείσης θύρας ὀπῆς (ιδε σ. 587 κ.ε.). Τὰ ἴχνη ταῦτα ἀπετελοῦντο κυρίως ἐξ ὑπολειμμάτων ὑδραυλικοῦ ὀστρακοκονιάματος, ἀνήκοντος προφανῶς εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ἀρχαιοτέρου τούτου ὁχετοῦ (Πί ν. 745 α). Ἡ κατεῦθυνσις τοῦ πυθμένου τοῦ ὁχετοῦ τούτου ἦτο κάθετος ἐπὶ τὸν παρόδιον τοίχον καὶ ἡ προέκτασις του ἔτεμνε καθέτως καὶ τὸν κεντρικὸν ἀγωγόν, εἰς τὸν ὅποιον προφανῶς θὰ ἐξέβαλλε.

Ὁ ἕτερος, καθέτου ἐπίσης κατεῦθυνσεως, ὁχετός διεπιστώθη νοτιώτερον (Σ χ ε δ. 4), προερχόμενος ἐκ τῆς δυτικῆς παροδίου οἰκίας. Σκληρὰ ὀδοστρώματα τῆς συνήθους εἰς τὰς ἀρχαίας ὁδοὺς τῆς Ρόδου συστάσεως, τριῶν ἢ κατὰ μέρη τεσσάρων στρώσεων, διεπιστώθησαν καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἀνασκαφείσαν ἔκτασιν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ Ρ34α. Εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ Β. καὶ τοῦ Ν. τμήματος τοῦ ἀνατολικοῦ ὁρίου διάστημα ὑπῆρχε φρεάτιον ἐσκαμμένον εἰς τὸν βράχον.

Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τῆς ὁδοῦ ταύτης εὐρέθη καὶ ἡ γυναικεία κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς (Πί ν. 746 α).

Οἰκόπεδον Καταβενάκη

(Παρὰ τὰς ὁδοὺς Κόδριγκτων καὶ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου, δυτικῶς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου « τοῦ Πάνω »). Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἐντὸς τοῦ ὡς ἄνω οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθησαν τοῖχοι, σχηματίζοντες δωμάτιον λίαν κατεστραμμένης οἰκίας, καὶ ἡ εἰς τὴν θέσιν ταύτην συνέχισις τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ Ρ19β, ἥτις, σημειωθεῖσα εἰς τὸν προκαταρκτικὸν χάρτην¹⁷ ὡς πιθανὴ ἐκ καθέτου ἐπὶ τὴν ὁδὸν Μ. Κωνσταντίνου ὁδοῦ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, διεπιστώθη κατὰ τὰς ἐφετεινὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἐμελετήθη εἰς πολλὰ σημεῖα αὐτῆς (ιδε κατωτέρω σ. 591) ἐντὸς τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς πόλεως.

Τῆς ἀρχαίας ταύτης ὁδοῦ διεπιστώθησαν ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Καταβενάκη σκληρὰ ὀδοστρώματα μεγίστου πλάτους 5.45 - 5.50 μ., ὡς καὶ μία αὐλαξ καθ' ὅλον τὸ ἀνασκαφὲν μήκος αὐτῆς, διαιροῦσα τὰ ὀδοστρώματα εἰς δύο ἴσα κατὰ μήκος μέρη. Ὡς διεπιστώθη ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ οἰκοπέδου Ἀναστασιάδῃ (ιδε κατωτέρω σ. 591) τὴν θέσιν τῆς αὐλακὸς κατελάμβανεν ἀρχαῖος ἀποχετευτικὸς κτιστὸς ἀγωγός, ὅστις εἶχεν ὑποστῇ ἀπόληψιν ὕλικου ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τούτου.

17. Ἱ. Κοντῆ, Ρυμοτομία πίν. 1, 2 καὶ ΑΜ 73 (1958), πίν. III, IV.

Οἰκόπεδον Καλαφατᾶ

(Παρὰ τὴν ὁδὸν Δρακίδου 27 τῆς συνοικίας Μητροπόλεως).

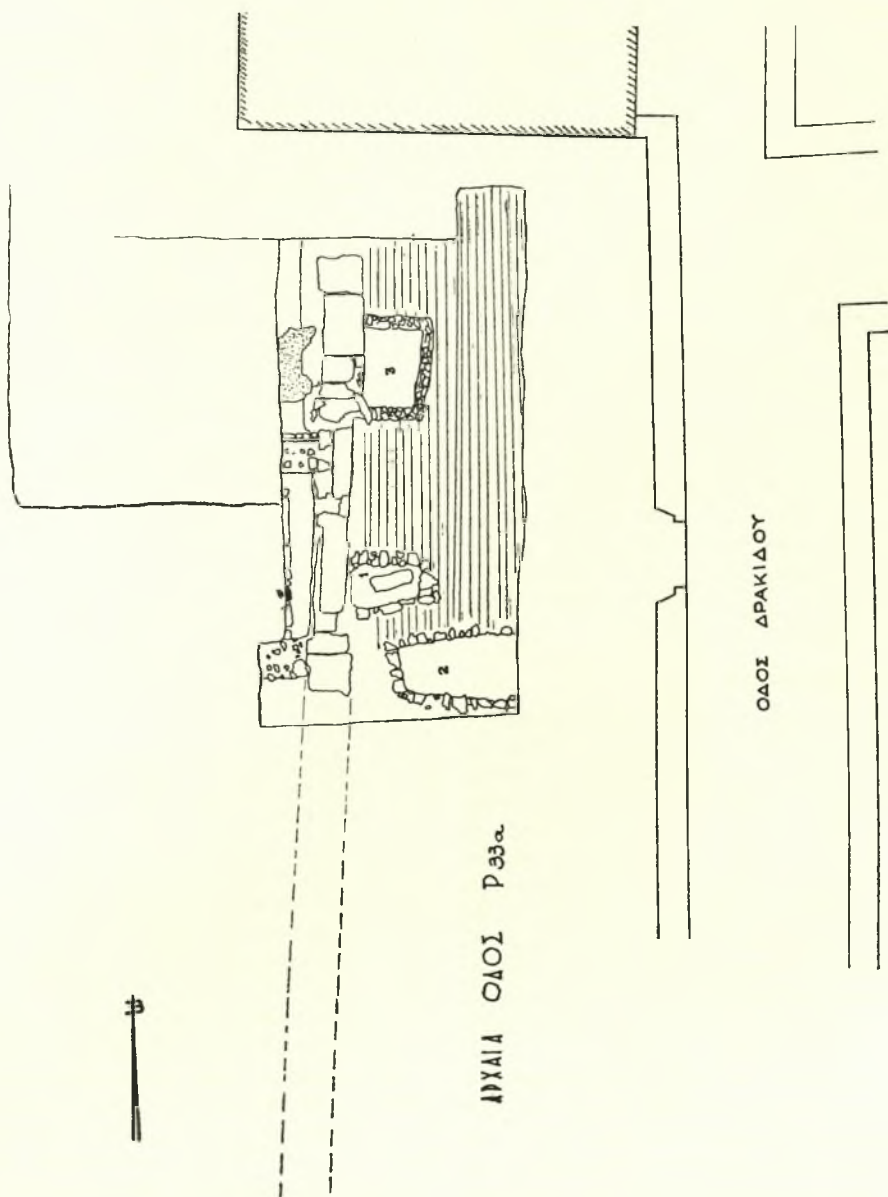
Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τούτου ἀπεκαλύφθη νέα ἄγνωστος μέχρι σήμερον ὁδός, σημειωθεῖσα εἰς τὸ καταρτιζόμενον σχέδιον ὑπὸ τὸ σῆμα Ρ33α.

Λόγῳ ὑπάρξεως περὶ τὸ μικρὸν οἰκόπεδον νεωτέρων οἰκῶν, ὁ νότιος τοίχος τῆς μῆς ἐκ τῶν ὁποίων παρουσίαζεν ἐπικίνδυνον ἀποκλίσιν ἀπὸ τῆς κατακορύφου, παρὰ τὰ ληφθέντα μέτρα ἀσφαλείας, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ προχωρήσῃ ἡ ἀνασκαφὴ οὔτε πρὸς Α. οὔτε πρὸς Β. Ἐκ τῆς γενομένης πάντως ἐρεύνης διεπιστώθησαν ὀδοστρώματα εἰς βάθος 1 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ οἰκοπέδου. Τὰ ὀδοστρώματα ταῦτα, ἀποκαλυφθέντα εἰς τέσσαρας τοὐλάχιστον σαφεῖς στρώσεις, εἶχον συνολικὸν πάχος 0,50 - 0,60 μ.

Κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ οἰκοπέδου Καλαφατᾶ καὶ εἰς ἀπόστασιν 4.80 μ. ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ ὁρίου τῆς νῦν ὁδοῦ Δρακίδου (εἰς τὸ νέον σχέδιον πόλεως ἡ ὁδὸς αὕτη διαπλατύνεται), ἀνεφάνη τοίχος κατευθύνσεως ἀπὸ Β. πρὸς Ν. μέχρι μήκους 5.30, ὕψους 0,50 καὶ πλάτους 0,60 μ. Τὰ ὀδοστρώματα ἤρχιζον ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς παρειᾶς τοῦ τοίχου τούτου, δυτικῶς δὲ αὐτοῦ ἀνεφάνησαν ἀσαφεῖς τοῖχοι καὶ ὀλίγῳ βορειότερον τούτων ἴχνη δαπέδου ἐξ ὀστρακοκονιάματος. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐπιστοποίησαν τὴν ὑπαρξιν δυτικῶς τοῦ ὡς ἄνω τοίχου ἀρχαίας οἰκίας. Ὅθεν ὁ ἀνωτέρω περιγραφεὶς τοίχος ἀπετέλει τὸ δυτικὸν ὄριον τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ Ρ33α.

Λόγῳ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων ἐμποδίων δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ ἀρχαία ὁδὸς Ρ33α, καθ' ὅλον τὸ πλάτος αὐτῆς. Τὸ καταμετρηθὲν πλάτος τῶν ὀδοστρωμάτων ἔφθασε μέχρι 2.50 μ. Εἶναι ὁμως βέβαιον διὰ ταῦτα συνεχίζοντο καὶ ἀνατολικώτερον ὑπὸ τὴν ὁδὸν Δρακίδου. Αἱ ἀνατολικώτερον μελετηθεῖσαι ὁδοί, ὡς π.χ. ἡ ὁδὸς Ρ33β καὶ Ρ34α εἶχον πλάτος ἄνω τῶν 5 μ.

Ἄλλα τεκμήρια, βεβαιοῦντα τὴν ὑπαρξιν εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἀρχαίας ὁδοῦ, ἦσαν τὸ φρεάτιον, τὸ σημειούμενον ἐπὶ τοῦ Σ χ ε δ. 5 διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 3, τοῦ ὁποίου τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἀπετέλει ἡ ἀνατολικὴ παρειὰ τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος δυτικοῦ ὁρίου τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ Ρ33α, ἕτερον φρεάτιον ἀκανονίστου σχήματος, σημειούμενον εἰς τὸ Σ χ ε δ. 5 διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 1, καὶ ἡ ἀπόστασις τοῦ μέσου τῶν ὀδοστρωμάτων ἀπὸ τοῦ ἀνατολικώτερον κειμένου ἄξονος τῆς κατὰ τὰς ἐφετεινὰς ἀνασκαφὰς ἀποκαλυφθείσης καὶ ἤδη μελετωμένης ἀρχαίας ὁδοῦ Ρ33β. Ἡ ἀπόστασις αὕτη ἐπὶ τοῦ χάρτου εἶναι περίπου 55 μ.

Σχέδ. 5. 'Ανασκαφή οικόπεδου Καλαφρά. 'Αρχαία ὁδὸς P33a

Σημειωτέον ότι ἐντὸς τοῦ πλάτους τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P33α εὐρέθη καὶ ἡ εἰς τὸ Σ χ ε δ. 5 σημειωμένη διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 2 κατασκευή, παρέχουσα τὴν ἐντύπωσιν φρεατίου, καταλαμβάνουσα ὁμως μεγαλύτεραν ἑκτασιν τῶν συνήθων φρεατίων τῶν ὁδῶν τῆς ἀρχαίας Ρόδου.

Οἰκόπεδον Ἀναστασιάδης

(Παρά νεοδιανοιγομένην πάροδον τῆς ὁδοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου, Α. τοῦ ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου « τοῦ πάνω »).

Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τούτου ἐμελετήθη τμήμα τῆς ἀπὸ Α. πρὸς Δ. ἀρχαίας ὁδοῦ P19β καὶ τῆς πρὸς ταύτην διασταυρουμένης ἀρχαίας ὁδοῦ P34β, ἥτις ἄγνωστος μέχρι τώρα, διεπιστώθη διὰ πρῶτην φοράν εἰς τὴν θέσιν ταύτην.

Περὶ τῆς εἰς τὸν χάρτην σημειώσεως τῆς ὁδοῦ ταύτης ἰδὲ ἀνωτέρω οἰκ. Καταβενάκη σ. 589. Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Ἀναστασιάδης ἐμελετήθη αὕτη εἰς μήκος περίπου 16 μ. Τὸ βόρειον ὄριον τῆς ὁδοῦ ἀπετελεῖται τοίχος κτηρίου, τοῦ ὁποῖου τὸ δυτικὸν μὲν μέρος διεσφάζετο εἰς ὕψος τριῶν δόμων (1.15 μ.), τοῦ ἀνατολικοῦ δὲ μέρους διεκρίνετο ἢ θεμελιώσις ἐπὶ τοῦ βράχου (Πί ν. 746 β) καὶ εἰς ὕψος δύο δόμων ΝΑ. γωνία τοῦ κτηρίου τούτου. Τὸ πλάτος τοῦ τοίχου τούτου εἰς τὸ διασφζόμενον μέρος του ἦτο κατὰ μὲν τὴν θεμελίωσιν 0,65, κατὰ δὲ τὴν ἀνωδομήν 0,48 μ. Τὸ συνολικῶς ἀποκαλυφθὲν μήκος τοῦ βόρειου ὁρίου ἀπὸ τῆς γωνίας μέχρι τοῦ πρὸς Δ. πέρατος τῆς ἀνασκαφῆς ἦτο 15.60 μ., προὔχοντι ὁμως καὶ δυτικώτερον ὑπὸ τὸν μὴ ἀνασκαφέντα χώρον.

Τὸ νότιον ὄριον τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P19β εὐρίσκετο εἰς ἀπόστασιν 5.30 - 5.40 μ. ἀπὸ τοῦ βορείου, τοῦτο δὲ εἶναι καὶ τὸ πλάτος τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P19β.

Τὸ πλάτος τοῦτο εἶχε περίπου ἡ ἀρχαία ὁδὸς P19β καὶ εἰς τὸ οἰκόπεδον Καταβενάκη, ἐνῶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ οἰκοπέδου Αἰβαλλῆ, κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν τμήμα τῆς πόλεως, ὅπου ἀνεσκάφη τμήμα τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, τὸ πλάτος εὐρέθη 6.20 μ. (ἰδὲ σ. 579).

Ὁ νότιος οὗτος τοίχος, συνολικῶς ἀνασκαφέντος μήκους 12.60 μ. περίπου, διέσφζε καθ' ὅλον τὸ μήκος αὐτοῦ τὸν πρῶτον ἐκ τῶν κάτω δόμων, ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου τέσσαρας λιθοπλίνθους. Αἱ λιθοπλίνθοι ἦσαν περίπου ἰσομεγέθεις, διαστάσεων 1.40 x 0,75 x 0,35 μ.

Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον του ὁ τοίχος ἐκάμπτετο πρὸς Ν., σχηματιζομένης οὕτω τῆς βορειο-ἀνατολικῆς γωνίας τοῦ εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἀρχαίου κτηρίου (Σ χ ε δ. 6), εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκεν ὁ τοίχος οὗτος. Καθ' ὅλον τὸ πλάτος τῆς ἀρ-

χαίας ὁδοῦ P19β ὑπῆρχον σκληρὰ τῆς συνήθους συστάσεως ὁδοστρώματα εἰς μετρηθείσας τέσσαρας στρώσεις συνολικοῦ ὕψους 1.20 μ.

Καθ' ὅλον τὸ μήκος διέθεε τὴν ὁδὸν κτιστὸς ἀγωγὸς πλάτους 0,45 περίπου καὶ ὕψους τοιχωμάτων 0,60 μ., ὁ ὁποῖος εἰς μὲν τὸ σημεῖον τῆς διασταυρώσεως τῶν δύο ἀρχαίων ὁδῶν καὶ μέχρις ἀποστάσεως 10 μ. ἀπ' αὐτῆς εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς ὁδοῦ P19β, κατὰ δὲ τὸ δυτικὸν ὄριον τῆς ἀνασκαφῆς δι' ὀφιοειδοῦς κάμπυας πρὸς Β. ἐπλησίαζε τὸν βόρειον τοίχον, ἀπέχων ἀπ' αὐτοῦ περίπου 0,30 μ. Ὁ πυθμὴν τοῦ ἀγωγοῦ τούτου ἀπετελεῖτο ἐκ πλακῶν, ἡ δὲ κλίσις του ἦτο ἀπὸ Δ. πρὸς Α. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ δυτικώτερον ἀνασκαφέν οἰκόπεδον Καταβενάκη εὐρέθη ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἡ θέσις τοῦ αὐτοῦ ἀγωγοῦ ὑποστάντος, ὡς ἐδηλώθη, ὀλικὴν ἀπόληψιν τοῦ ὀλικοῦ (ἰδὲ ἀνωτ. σ. 589).

Κάθετοι κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ λοξοὶ πρὸς τὸν ἀγωγὸν κτιστοὶ ὀχετοὶ, ἀπεκαλύφθησαν καθ' ὅλην τὴν ἀνασκαφείσαν ἑκτασιν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P19β.

Εἰς κτιστὸς ὀχετὸς κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς ἀνασκαφῆς, ἐκβάλλων προφανῶς εἰς τὸν κεντρικὸν ἀγωγόν, ἐπεκονόμει πρὸς φρεάτιον ἀμελοῦς κατασκευῆς, εὐρισκόμενον ἀμέσως παρὰ τὴν νοτίαν παρεῖαν τοῦ βορείου τοίχου τῆς ὁδοῦ.

Ἡ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν P19β διασταυρουμένη ἀρχαία ὁδὸς P34β, κατευθύνσεως ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ἀπεκαλύφθη μόνον ἐν μέρει εἰς τὸ οἰκόπεδον Ἀναστασιάδης. Ἐμελετήθη ὁμως εἰς τὸ ὀλίγῳ νοτιώτερον ἀνασκαφέν οἰκόπεδον Δημ. Καντῆ δυτικῶς τῆς ὁδοῦ Καναδά. Τὰ δύο ὄρια αὐτῆς (Πί ν. 747 α) ἀπετέλουν τοῖχοι ἐκ μικρῶν ἀκανονίστων λίθων μετὰ πηλοῦ, τὸ μεταξύ δὲ αὐτῶν διάστημα ἐκάλυπτον πέντε καταμετρηθέντα ὁδοστρώματα συνολικοῦ πάχους 0,65 μ. Τὸ πλάτος τῆς ὁδοῦ ταύτης ἦτο 5.25 περίπου μ. Λείψανα ἀρχαίου φρεατίου ἐκ τῶν συνήθως ἀπαντώντων εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρόδον ἀνεσκάφη παρὰ τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ καὶ κατὰ τὸ βόρειον ὄριον τῆς ἀνασκαφῆς.

Οἰκόπεδον Ἐμμανουὴλ Γιασιράνη

(Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καποδιστρίου, ἔναντι εἰσόδου ἐργοστασίου Κ.Α.Ι.Ρ.).

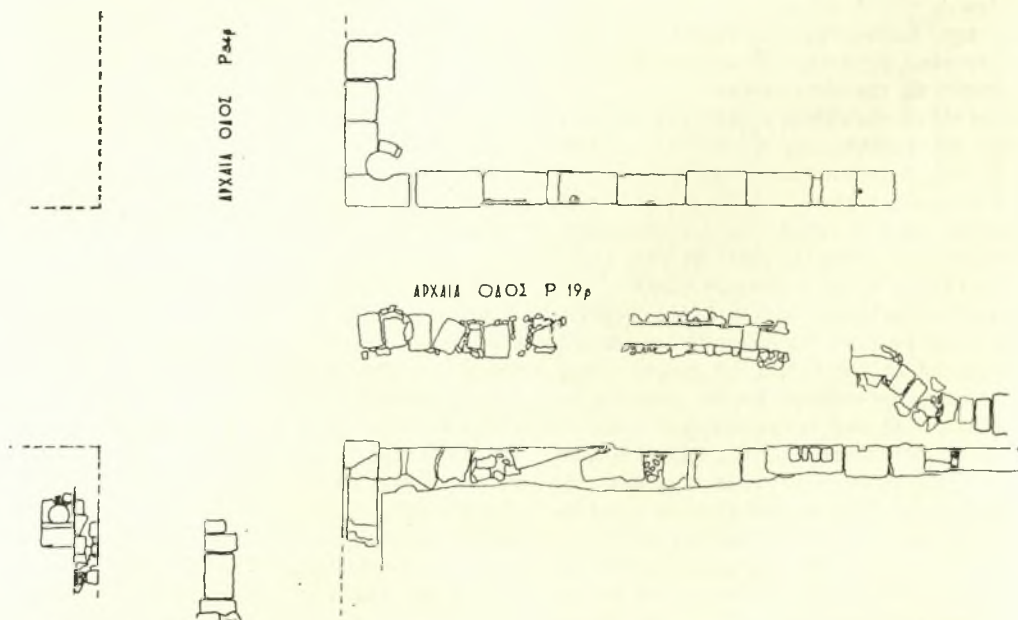
Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τούτου καὶ εἰς βάθος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ 1.55 μ., ἀπεκαλύφθησαν σποραδικὰ λείψανα διαλελυμένων ὁδοστρωμάτων ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἀργιλώδους ἐδάφους καὶ ὁ ἐν Πί ν. 747 β κτιστὸς ἀγωγὸς κατευθύνσεως περίπου ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Ἄλλα οἰκοδομικὰ ἱχνη ἢ ὁδοστρώματα δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξακριβωθοῦν, ἀν

και άνεσκάφη τὸ οἰκόπεδον εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν ἑκτασιν.

Ἐπειδὴ ὁ ἀγωγὸς οὗτος ἀπέχει 110 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ ἄξονος τῆς ὡς πιθανῆς ἐπὶ τοῦ προκαταρκτικοῦ χάρτου σημειωθείσης¹² ἀρχαίας ὁδοῦ P36, ἐσημειώθη ἐπὶ τοῦ χάρτου εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀγω-

στοιχείων τῆς κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν εἰς τὸ ἐν λόγῳ οἰκόπεδον τῆς κατεδαφισθείσης κατὰ τὸ παρὸν ἔτος παλαιότερας οἰκίας.

Εἰς τὸ βάθος δὲ τῶν οἰκοπέδων καὶ ὑπὸ ὑπερκείμενον τοῖχον τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, κατευθύνσεως ἀπὸ Α. πρὸς Δ., διεκρίνοντο σαφῶς

Σχέδ. 6. Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Ἀναστασιάδου. Διασταυρώσεις ἀρχαίων ὁδῶν P19β καὶ P34β

γού τούτου ὁ ἄξων τῆς ὡς πιθανῆς ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἐνδείξεων ἐκληφθείσης ἀρχαίας ὁδοῦ P36α.

ΒΟΡΕΙΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΠΟΛΕΩΣ

Οἰκόπεδον Σταύρου Αὐγουστάκη

(Εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ 28ης Ὀκτωβρίου ἀριθ. 7, μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ὁδῶν P2α καὶ P2δ).

Εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦτο δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ συνέχισις τῆς ὁδοῦ P2α, ἡ ὁποία κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1961 εἶχε διαπιστωθῇ ὑπὸ τὸ ξενοδοχεῖον Βικτώρια, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ 25ης Μαρτίου,¹⁹ ἴσως λόγῳ καταστροφῆς τῶν

18. Ἰ. Κοντῆ, ἔ.ἀ. πίν. 1, 2 καὶ AM 73 (1958), πίν. III, IV.

19. Ἀ. Ὀρλάνδου, Ἔργον 1961, σ. 218.

τὰ ὁδοστρώματα τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P2δ, ἥτις ἠρευνήθη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος²⁰ εἰς τὰ οἰκόπεδα Ψαρομπᾶ καὶ Καραγιάννη.

Κατὰ τὸν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀρχαίων ὁδῶν χώρον ὑπῆρχον ἐντὸς τοῦ ἐρυθροῦ ἀργιλώδους ἐδάφους πολλαὶ ἀποθέσεις, περιλαμβάνουσαι διστρακα χρονολογούμενα ἀπὸ τῆς ἐλληνιστικῆς μέχρι καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Οἰκοδομικὰ λείψανα δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξακριβωθοῦν εἰς τὴν θέσιν ταύτην.

Οἰκόπεδον Βομβύλα

(Παρά τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Δηλμπεράκη καὶ Ἰωνος Δραγούμη).

20. ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 426.

Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τούτου ἀνεσκάφησαν δύο ἀπλῶς εἰς τὸ χῶμα ἐσκαμμένοι τάφοι με κατεύθυνσιν ἀπὸ ΝΑ. πρὸς ΒΑ. Αἱ κεφαλαὶ τῶν νεκρῶν ἦσαν πρὸς ΝΔ., αἱ δὲ χεῖρες ἐκατέρωθεν τοῦ κορμοῦ.

Οἱ τάφοι εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν θεμελίωσιν τῆς οἰκίας τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἐπὶ κατεστραμμένου ἀσαφoῦς ἀρχαίου τοίχου. Σημειοῦται ἐνταῦθα, ὅτι παλαιότερον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς «Ψαροπούλας», ἤτοι ΝΔ. τοῦ οἰκοπέδου Βομβύλα, εἶχεν εὐρεθῆ σκελετὸς ἐντὸς ἄμμου.

Οἰκόπεδον Ἀἰσέ Σεκίπ (παρὰ τὴν ὁδὸν Ἀλεξάνδρου Διάκου).

Ἐντὸς τοῦ ὡς ἄνω οἰκοπέδου ἀνεσκάφησαν λείψανα ὁδοστρωμάτων, ἀνηκόντων εἰς τὴν ἀπὸ Α. πρὸς Δ. ὁδὸν Ρ3α, ἥτις κατὰ τὸ 1960 ἀνεσκάφη ἀνατολικότερον, εἰς τὸ οἰκόπεδον Σολούνια, ὑπὸ τὸ ξενοδοχεῖον «Δελφίνι»²¹.

Οἰκόπεδον Ρούσσου

(Νοτίως τοῦ κτηρίου τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας).

Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τούτου κατὰ τὴν γενομένην ἀνασκαφὴν εὐρέθησαν ἐντελῶς σχεδὸν κατεστραμμένοι τοῖχοι, ἀνήκοντες εἰς ἀρχαίαν οἰκοδομήν.

ΔΥΤΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΠΟΛΕΩΣ

Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἡρευνήθησαν πέντε κυρίως θέσεις, ἐκ τῶν ὁποίων προέκυψαν τὰ κάτωθι:

Οἰκόπεδον Ζοχρά Νταβράν

Ὅριζεται μεταξὺ τῆς ὁδοῦ Θεμ. Σοφούλη καὶ τῆς ἀνατολικῶς ταύτης ιδιωτικῆς ὁδοῦ καὶ τῆς καθέτως πρὸς ταύτας ὁδοῦ Χεμάρας. Εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦτο ἡ ἐκσκαφὴ ἐφθασεν εἰς βάθος 2.50 μ. περίπου καὶ ἡρευνήθη γωνία ἀρχαίου κτηρίου παρὰ τὴν γωνίαν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ Ρ27α ἀπὸ Β. πρὸς Ν.²².

Τὸ ἀρχαῖον κτήριο

Ἐκ τοῦ εἰς τὴν θέσιν ταύτην μεγάλου κτηρίου κατέστη δυνατόν νὰ ἀνασκαφῇ κυρίως μέρος τοῦ νοτίου παροδίου τοίχου καὶ ἡ θεμελίωσις τοῦ πρὸς τοῦτον συνδεομένου ἀνατολικοῦ παροδίου τοίχου.

Ὁ νότιος τοῖχος ἀπεκαλύφθη κατὰ τὴν θεμελίωσιν αὐτοῦ εἰς μήκος 9. μ. περίπου, ὃ δὲ ἐπ'

αὐτοῦ βαίνων πρῶτος δόμος εἰς μήκος 5.50 μ. περίπου, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας, ἐκ δὲ τοῦ τρίτου δόμου μόνον μία λιθόπλινθος τῆς ἀνατολικῆς παραστάδος (Πί ν. 748 β). Τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου ἀπεκαλύφθη ἡ θεμελίωσις εἰς μήκος 8 μ. περίπου.

Αἱ θεμελιώσεις ἀμφοτέρων τῶν τοίχων ἀπετελοῦντο ἐκ μεγάλων σχεδὸν κανονικῶν λιθοπλίνθων κατὰ μήκος τεθειμένων καὶ ἐδραζομένων ἐπὶ τῶν πλατειῶν πλευρῶν. Τὸ τμήμα τῆς ἀνωδομῆς ἀπετελεῖτο ἐκ παρομοίων λιθοπλίνθων κατὰ μήκος τεθειμένων καὶ ἐρειδομένων ἐπὶ τῶν στενῶν πλευρῶν. Ἡ θεμελίωσις τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ κτηρίου ἀπετελεῖτο ἐξ ὀκτῶ λιθοπλίνθων, τοῦ δὲ ἀνατολικοῦ ἐξ ἐπτὰ, τῆς γωνιαίας δις μετρομένης.

Ὁ πρῶτος δόμος διέσφωζε πέντε λιθοπλίνθους. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτηρίου ἀπεκαλύφθη παρομοία θεμελίωσις τοίχου βαίνοντος ἀπὸ Β. πρὸς Ν. (Πί ν. 748 α), καθέτως ἐπὶ τὸν νότιον τοῖχον καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς παρεῖδς τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἀπεκαλύφθη ἐν μέρει θύρα ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ κατωφλίου (Πί ν. 748 β), καταλαμβάνοντος κατὰ τι περισσότερον τοῦ ὕψους τοῦ ἡμίσεος τοῦ πρῶτου δόμου καὶ τμήματος τῆς ἀνατολικῆς παραστάδος. Μήκος κατωφλίου 1.10, σφωζόμενον ὕψος παραστάδος 0.85 μ. Πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκίας, ἐπὶ τῆς παραστάδος ὑπῆρχεν ἐγκοπὴ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ξυλίνου στηρίγματος τοῦ θυρώματος, ἐπὶ δὲ τοῦ κατωφλίου λάξευσις πρὸς ἐλευθέραν κίνησιν τῶν θυροφύλλων μόνον πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκίας. Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν νοτίαν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τοῦ κατωφλίου καὶ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα αὐτοῦ διεσφάζετο συμφυῆς προεξοχὴ τῆς λιθοπλίνθου 0.50 x 0.40 μ. Ἐπίσης εἰς τὴν θέσιν ταύτην προεξείχον περισσότερον καὶ αἱ δύο λιθόπλινθοι τῆς θεμελιώσεως (Πί ν. 748 β).

Οἰκόπεδον Ἀντωνίου Μαυρῆ (ἀνατολικῶς ναυδρίου Ἀγ. Γεωργίου παρὰ τὴν ὁδὸν Θ. Σοφούλη).

Ἐκ τῆς γενομένης ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης ἀπεκαλύφθησαν ἀσαφῆ λείψανα μᾶλλον νεωτέρων οἰκοδομημάτων καὶ πῆλινος ἀγωγός, ἀνήκοντα εἰς τὴν πρὸς Ν. συνέχισιν τῆς ὁδοῦ Ρ27α, ἥτις ἐμελετήθη εἰς τὸ ἀνατὼρον οἰκόπεδον Ζ. Νταβράν.

Οἰκόπεδον Ἰωάννου Κοζᾶ

(Εὐρίσκεται παρὰ τὴν ὁδὸν Παύλου Μελά).

Ἐν ἀρχῇ σημειοῦται, ὅτι σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τὴν ἐν τῷ οἰκοπέδῳ τούτῳ ἀνασκαφικὴν ἔρευναν, ἡρευνήθησαν ἐν μέρει τὰ ὀλίγα δυτικότερον κεί-

21. Ἀ. Ὀρλάνδου, Τὸ Ἔργον 1960, σ. 199.

22. ΠΑΕ 1956, σ. 215 κ.ε.

μενα οικόπεδα *Σωτρίλλη* και *Ώσπράκη* και ἐγένετο ἐναρξίς ἐρευνῆς εἰς τὸ ΝΑ. κείμενον οἰκόπεδον Μενεξελλῇ παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Παύλου Μελά και Διαγοριδῶν.

Γενικῶς εἰς ἅπαντα τὰ ὡς ἄνω οἰκόπεδα και εἰς βάθος, ἀκολουθοῦν τὴν πρὸς Α. φυσικὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους, μικρότερον μὲν εἰς τὰ δυτικά, ἦτοι Σωτρίλλη και Ώσπράκη, περίπου 0,69 μ., και μεγαλύτερον εἰς τὸ ἀνατολικώτερον οἰκόπεδον Μενεξελλῇ, περίπου 1.45 μ., ἀπεκαλύφθη λεπτή στρώσις ἀποτελουμένη ἐκ πατημένης γῆς, περιεχούσης κυρίως εἰς τὰ οἰκόπεδα Κοζᾶ και Μενεξελλῇ ἐλάχιστα δσπρακα.

Διὰ τῆς στρώσεως ταύτης, ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Κοζᾶ, διήρχοντο πῆλιντοι ἀγωγοί (Πί ν. 749 α). Ἐν ἀρχῇ ἐνομήσθη, ὅτι οἱ ἀγωγοί οὗτοι ἀνήκον εἰς ἀρχαίαν ὁδὸν παράλληλον τῆς ὁδοῦ Ρ15 (ὁδὸς Διαγοριδῶν), τῆς ἀποστάσεώς των ἀπὸ τοῦ ἄξονος αὐτῆς οὔσης περίπου 33 μ.

Προϊούσης τῆς ἀνασκαφῆς, ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ οἰκοπέδου Κοζᾶ και εἰς ἀπόστασιν 57 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ ρείθρου τοῦ βορείου πεζοδρομίου τῆς ὁδοῦ Διαγοριδῶν και ἀπὸ βάθους 1.20 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ οἰκοπέδου, τοίχος κατευθύνσεως ἀπὸ Α. πρὸς Δ. πᾶχ. 1.50 και ὕψ. 1.30 μ., ἀποτελούμενος ἐξ ἀκανόνιστων λίθων. Ὁ τοίχος οὗτος ἦτο ἐκτισμένος ἐντὸς τοῦ συνήθως εἰς Ρόδον ἀπαντῶντος ὑπὸ τὴν ἐπίχωσιν ἐρυθροῦ ἀργιλώδους χώματος, περιέχοντος μικροῦς χάλικας, τὸ ὅποιον ἐξετείνετο καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ οἰκοπέδου Κοζᾶ.

Παρὰ τὸ δυτικὸν τέρμα τοῦ οἰκοπέδου και εἰς τὸ βάθος περίπου τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ τοίχου, ἀνεφάνησαν ἐντὸς τοῦ ἐρυθροῦ ἀργιλώδους χώματος, τὸ ἐν Πί ν. 749 β πώρινον ἀρχιτεκτονικὸν μέλος μετὰ λεπτῶν κονιαμάτων, ἐκ γεισώματος ἀρχαίου κτηρίου, διαστάσεων 1.15 x 0,63 x 0,40 μ., και ἐπὶ λαρτίου λίθου ἀλφαβητικὴ ἐπιγραφὴ ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς.

Ἐπίσης εἰς ἀπόστασιν 0,63 μ. βορείως τῆς βορείας παρειᾶς τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τοῦ τοίχου, και κατὰ τὸ ὕψος τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτοῦ, ἀνευρέθη ἀνεπίγραφον ἄνω τμήμα βάσεως ἀνδριάντος, κατὰ τὸ νότιον δὲ ἄκρον τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη ἀνεπίγραφον τμήμα βάθρου ἐκ λαρτίου λίθου. Τέλος ἐντὸς τῶν χωμάτων, τὰ ὅποια εἶχον ἀναπεταθῇ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτῆτου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνασκαφῆς, ἀνευρέθη κυλινδρική ἐνεπίγραφος βάσις. Πώριναι ἐξ ἄλλου λιθόπλινθοι, τινὲς μετὰ κονιαμάτων, εὑρέθησαν διάσπαρτοι ἐντὸς τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου.

Ἡ τελικὴ ἐντύπωσις, ἡ ὅποια ἐνισχύεται και ἐκ τῆς γειτνιάσεως πρὸς τὴν περιοχὴν τῶν ἱερῶν

τῆς Ἀκροπόλεως και ἐκ τῆς εὑρέσεως και τεμαχίων ἐνεπιγράφων λίθων, εἶναι, ὅτι πρόκειται περὶ τμήματος ἱεροῦ, τὸ Β. ὅριον τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ὁ εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ οἰκοπέδου, κατὰ τὸ τμήμα τῆς θεμελιώσεως αὐτοῦ, ἀποκαλυφθεὶς τοίχος. Τὸ ἱερὸν τοῦτο, κατὰ τὸ ἐρευνηθὲν μέρος ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Κοζᾶ, ἦτο σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν κατεστραμμένον, ἐκ δὲ τῶν ἐπιγραφικῶν στοιχείων συνάγεται, ὅτι ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐξετείνετο τοῦλάχιστον μέχρι τῶν μέσων αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Ἐπίσης κατὰ τὸ παρὸν ἔτος συνεχίσθη εἰς μεγαλύτεραν ἔκτασιν, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἀποχωμάτωσις διὰ μηχανικῶν μέσων εἰς τὸν νοτίως πρὸ τοῦ τέρματος τῆς ὁδοῦ Πίνδου χώρον, ὅπου τὰ οἰκόπεδα Παπασταμάτη - Ἀθανασιάδη - Φραγκεσκᾶκη, και ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ἐνὸς μεγάλου αἰθρίου μετὰ τῆς ἐντὸς αὐτοῦ δεξαμενῆς και τριῶν περὶ αὐτὸ φκοδομημένων χώρων. Ἐπειδὴ ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίζεται και κατὰ τὸ παρὸν ἔτος 1965, τὰ τελικὰ συμπεράσματα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δημοσιευθοῦν ἀκόμη. Πάντως ἀναφέρεται ἀπλῶς ἐνταῦθα, ὅτι κατὰ τὸν καθαρισμόν τῆς δεξαμενῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὑρέθη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἡ κεφαλὴ τοῦ Αὐγούστου²³, εὑρέθησαν ἡ ἐν Πί ν. 750 α μαρμαρινὴ κεφαλὴ Ἡρακλέους, ἡ ἐπίσης ἐν Πί ν. 750 β γυναικεία μαρμαρινὴ κεφαλὴ, τὸ μαρμάρινον ἀκέφαλον τεμάχιον καθημένον ἐπὶ βράχου Σατύρου (Πί ν. 751 α) και ὁ ἀκέφαλος κορμὸς ἀνακεκλιμένης μορφῆς (Πί ν. 751 β).

Τέλος, κατὰ τὸν καθαρισμόν φρέατος εὑρεθέντος κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δήμου κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ Κέννεντυ, εὑρέθη τμήμα μαρμαρινῆς πλακὸς μετὰ λίαν κατεστραμμένου και δυσαναγνώστου ψηφίσματος ὑστεροκλασσικῶν πιθανῶς χρόνων.

ΤΜΗΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ

Κατὰ τὰς ἐφετεινὰς ἀνασκαφὰς ἀπεκαλύφθησαν δύο τμήματα τοῦ τείχους τῆς ἀρχαίας Ρόδου κατὰ τὸ βορειότερον και νοτιώτερον μέρος αὐτῆς.

Οἰκόπεδον Μυλωνᾶ

(Εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου και Ξενοδοχείου τῶν Ρόδων).

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν θεμελίων πρὸς οἰκοδομήσιν τοῦ ξενοδοχείου Μυλωνᾶ και εἰς ἀπόστασιν 11.10 μ. ἀπὸ τοῦ ρείθρου τοῦ νοτίου πεζοδρομίου τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἀπεκαλύφθη εἰς μήκος 12.20 μ., συνεχιζόμενον πρὸς Α. και Δ. ὑπὸ τὰς ἐπιχώσεις,

23. Κ. Φατούρου ἐν ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 465. Ὁ Αὐγούστος εἰκονίζεται ἐν Πίν. 547 β.

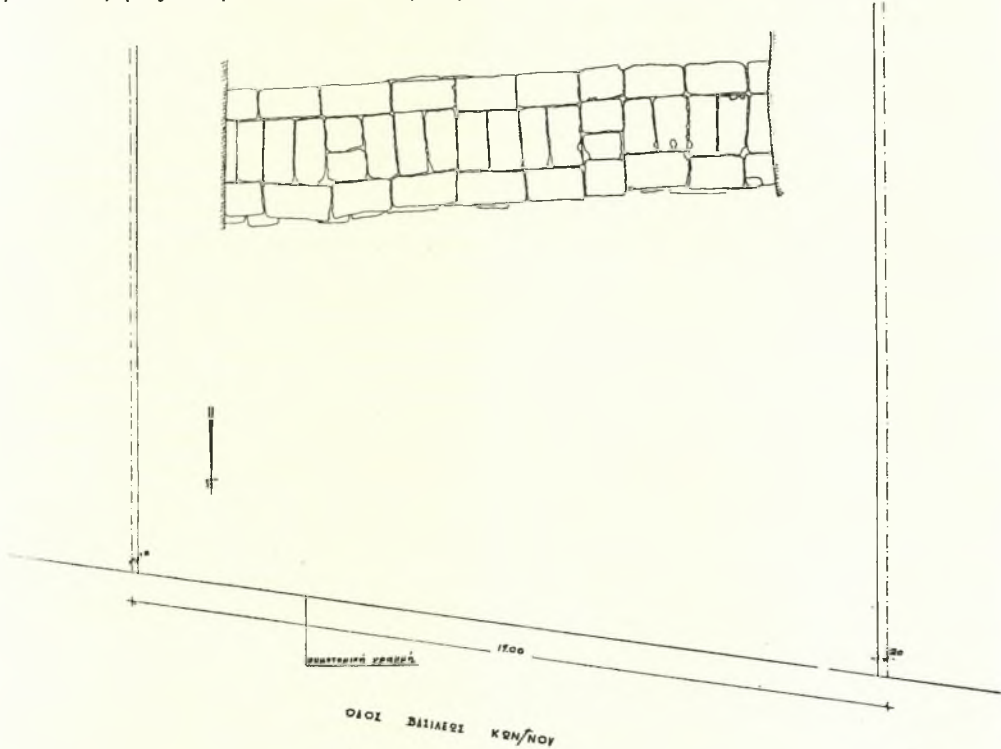
τμήμα της θεμελιώσεως του αρχαίου τείχους της Ρόδου (Πίν. 752 α). Ἡ κατεύθυνσις τοῦ τμήματος τούτου εἶναι ἀπὸ Α.-ΝΑ. πρὸς Δ.-ΒΔ., μετ' ἀποκλίσεως 8° ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ ὀρίζοντος (Σχέδ. 7).

Τὸ τεῖχος ἀπεκαλύφθη εἰς ὕψος δύο δόμων, ἔχει δὲ διαστάσεις: πλ. 2.70 μ. περίπου καὶ ὕψ. δευτέρου δόμου 0,45 μ. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο σειρῶν κατὰ μήκος τεθειμένων λιθοπλίνθων, τὸ με-

τὴ σχέσις τῶν ὁποίων πρὸς τὰ παρακείμενα τμήματα τοῦ ἀρχαίου τείχους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ. Ἡ ἀνασκαφὴ λόγῳ τῆς ὑπερκειμένης κεντρικῆς ὁδικῆς ἀρτηρίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπεκταθῇ εἰς πλάτος.

Οἰκόπεδον Ἡλία Ἀρβανίτη

(Εὑρίσκεται ἐπὶ παρόδου τῆς ὁδοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ἀριθ. 24).

Σχέδ. 7. Ἀνασκαφὴ τμήματος τοῦ ἀρχαίου τείχους τῆς Ρόδου εἰς οἰκόπεδον Μυλωνᾶ

ταξὺ τῶν ὁποίων διάστημα κατέχουν κατὰ πλάτος τεθειμένοι λιθοπλίνθοι. Ἡ ἐσωτερικὴ, ἥτοι ἡ νοτιὰ πλευρά, φέρει ἑξεργον περιταίνιον κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς. Σημειωτέον, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἰταλοκρατίας ἀνεσκάφη ἀνατολικώτερον πρὸ τοῦ «Ἐθνικοῦ Θεάτρου» ἕτερον τμήμα τοῦ ἀρχαίου τείχους²⁴, τοῦ ὁποίου ἡ συνέχισις εἶναι τὸ παρόν.

Μεταξὺ τοῦ τεμένους τοῦ Μουράτ Ρεῖς καὶ τοῦ πρὸ τοῦ «Ἐθνικοῦ Θεάτρου» τείχους, κατὰ τὴν τοποθέτησιν ἀποχευτικῶν σωλήνων ἀπεκαλύφθησαν εἰς κανονικὴν διάταξιν, ἀλλὰ κατὰ ἐντελῶς διαφορετικὰς κατευθύνσεις, λιθοπλίνθοι,

Τὸ τμήμα τοῦ ἀρχαίου τείχους εὑρέθη ὑπὸ οἰκίαν τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ εἰς ἀπόστασιν 60 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ἐπειδὴ ἡ ἀνασκαφὴ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐπεκταθῇ εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ οἰκοπέδου, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ λεπτομερὴς περιγραφὴ τοῦ τείχους, διότι τοῦτο ἔκτείνεται πρὸς Ν. καὶ Δ. Μόνον δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου διαταχθεῖσαν ἀπαλλοτριώσιν τοῦ ἀκινήτου καὶ τὴν κατεδάφισιν τῆς ἐκεῖ οἰκίας, θὰ διευκρινισθῇ, περὶ ποίου ἀκριβῶς τμήματος τοῦ τείχους τῆς ἀρχαίας Ρόδου πρόκειται, διότι ἡ σύνθετος διάταξις τῶν πωροπλίνθων παρέχει κατ' ἀρχὰς τὴν ἐντύπωσιν πύργου. Πάντως τοῦτο μόνον σημειοῦται ἐνταῦθα, ὅτι τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ

24. L. Laurenzi, Memorie F.E.R.T. II σ. 35 κ.ε. πίν. XXX, I.

τείχους εὑρίσκεται μεταξύ ἐκείνου τοῦ τέρματος τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P27 πρὸς Δ. καὶ τοῦ ἄλλου παρὰ τὸ νότιον τέρμα τῆς ὁδοῦ P30α²⁵ πρὸς Α. καὶ ὅτι πρὸς Ν. αὐτοῦ, ἦτο πρὸς τὸ ἐκτὸς τῶν τειχῶν μέρος, ὑπάρχει κατωφέρεια. Τὸ παρὸν τμήμα τοῦ τείχους εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ὁφρύος πρηνούς, τὸ ὁποῖον ἐξικνεῖται πρὸς Δ. σχεδὸν μέχρι τῆς Ἀκροπόλεως.

Εἰς τὴν ἐντὸς τῶν μεσαιωνικῶν τειχῶν πόλιν

Ἦρχισεν εὐρεῖα ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν περιοχὴν τῶν κατεστραμμένων ὀθωμανικῶν λουτρῶν παρὰ τὰς ὁδοὺς Ἀπελλοῦ καὶ Εὐδήμου.

Ἐπίσης συνεχίσθη ἡ ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Μαχμοῦτ Χασάπογλου, παρὰ τὴν ὁδὸν Πλάτωνος, κατὰ τὸ ἔτος 1963 ἀρξαμένη ἀνασκαφὴ.

Ἀμφότεραι αἱ ὡς ἄνω ἀνασκαφαὶ συνεχίζονται καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 1965.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ Εἰς τὴν ἐκτὸς τῶν ἀρχαίων τειχῶν ΠΕΡΙΟΧΗΝ

Νοτία περιοχὴ

Οἰκόπεδον Νικ. Πανάγου

(Εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ τέρματος τῆς ὁδοῦ Θ. Σοφοῦλη, ἔναντι τοῦ ἐκεῖ καφενεῖου). Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τούτου, κειμένου 4 περίπου μ. ὑπὸ τὸ κατὰστρωμα τῆς ὁδοῦ Θ. Σοφοῦλη, κατὰ τὴν γενομένην ἀνασκαφικὴν ἔρευναν ἀπεκαλύφθησαν λείψανα τοίχων ἀρχαίου κτίσματος. Ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ προσανατολισμὸς τῶν τοίχων τούτων παρουσίαζε περίπου 30° δυτικὴν ἀπόκλινιν, συμπεραίνεται, ὅτι τὸ κτίσμα τοῦτο εὑρίσκετο ἐκτὸς τοῦ ἀρχαίου τείχους.

Ἐκ τῶν ἀσφαῶν λειψάνων τοῦ ἀρχαίου κτίσματος δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ χρονολόγησις αὐτοῦ. Εἰς τὸν Πί ν. 752 β παρέχεται δείγμα τοιχοποιίας χρονολογουμένης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν πρὸ τῆς ρωμαιοκρατίας ἐποχὴν.

Οἰκόπεδον Χριστοδούλου

Δυτικῶς τῆς ὁδοῦ Γαριβάλδη καὶ ἀμέσως νοτίως τοῦ οἰκοπέδου Ἡλίας Ἀρβανίτη ἀνεσκάφησαν λείψανα κτιστοῦ ἀγωγοῦ ἀνήκοντος πιθανῶς εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

Οἰκόπεδον Παπαβασιλείου

Παρὰ τὴν ἀπὸ Ἀγίου Ἰωάννου πρὸς Ροδίνι παλαιὰν ὁδὸν τῆς Τουρκοκρατίας ἀνεσκάφη ἀποχευτικὸν σύστημα καὶ δεξαμενὴ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας.

25. ΑΜ 73 (1958), πίν. III.

Ἀνατολικὴ περιοχὴ

Περίβολος ἐντὸς ἐργοστασίου Δ.Ε.Η.

Ἐν ἀρχῇ σημειοῦται, ὅτι κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν θεμελίων πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἐργοστασίου ἡλεκτρικῆς ἐνεργείας τῆς Δ.Ε.Η. ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς πόλεως κατὰ τὴν νοτίαν προέκτασιν τῆς ὁδοῦ Αὐστραλίας, εἶχε περισυλλεγῇ μέγα πλῆθος ὀστράκων, λύχνων κ.λ.π. εὑρεθὲν ἐντὸς τῆς ἄμμου, δὲν εἶχον ὅμως διαπιστωθῇ ἱχνη οἰκοδομικά.

Ἐν ἔτει 1957 ἐξ ἄλλου, εἰς τὸν ὀλίγῳ βορειοανατολικώτερον χώρον, ὅπου ἐκτίσθησαν αἱ ἐργατικαὶ κατοικίαι, χωρὶς νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐντὸς τῆς ἐκτεταμένης ταύτης περιοχῆς²⁶, κατὰ τὴν τοποθέτησιν σωλήνων τοῦ ὑδραγωγείου, ἀνεσκάφησαν τρία θεμέλια ἐσωτερικῶν ὑποστυλωμάτων στέγης μεγάλου οἰκοδομήματος.

Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος, ὅτε ἡ Δ.Ε.Η. προέβη εἰς τὴν διάνοξιν τάφρου, δυτικῶς τοῦ ἐργοστασίου, πρὸς ἀνέγερσιν περιβόλου, ἐγένετο ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου. Κατ' αὐτὴν διεπιστώθη, ὅτι δὲν ὑπῆρχον οἰκοδομικὰ λείψανα, ἀλλὰ μόνον θαλάσσιοι βράχοι καὶ ἄμμος. Εἰς τὰς ἀνωτέρας ἐπιχώσεις ὑπῆρχον κοινὰ ὀστρακα.

Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη εὑρίσκετο ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι, ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέρθη (σ. 592), ὀλίγῳ βορειότερον διεπιστώθη ἡ ὑπαρξὶς πιθανῶς λειψάνων τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P36α.

Δυτικὴ περιοχὴ

Οἰκόπεδον ξενοδοχείου Ἀσπράκης

Κατὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ ξενοδοχείου Ἀσπράκης ἐπὶ τῆς ἀκτῆς Μιαούλη, δυτικῶς τοῦ ἐκεῖ μεσαιωνικοῦ μύλου κρατικῆς ἰδιοκτησίας, εὐρέθη μόνον ἄμμος ἄνευ οἰκοδομικοῦ τινος λειψάνου.

Πρέπει νὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα, ὅτι καὶ κατὰ τὴν παλαιότερον γενομένην ἐκσκαφὴν εἰς μεγάλην ἔκτασιν πρὸς θεμελίωσιν τοῦ ξενοδοχείου Grand Hotel, νοτιώτερον τοῦ ξενοδοχείου Ἀσπράκης, οὐδὲν οἰκοδομικὸν ἱχνος ἀνεφάνη, τὸ δὲ ἔδαφος ἀπετελεῖτο ἐξ ἱλύος καὶ ἄμμου. Εἶναι ἐξ ἄλλου γνωστόν, ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, ἥτις ὀνομάζετο Λίμνη, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας ὑπῆρχεν ἔλος.

Οἰκόπεδον Δεσποτάκης

Εὑρίσκεται παρὰ τὸ δυτικὸν τέρμα τῆς ὁδοῦ 28ης Ὀκτωβρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 70 μ. ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς θαλάσσης.

26. ΠΑΕ 1957, σ. 131.

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν πρὸς θεμελίωσιν τοῦ ξενοδοχείου Δεσποτάκη, ἥτις προὐχώρησεν εἰς βάθος 4 μ. καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ, οὐδὲν οἰκοδομικὸν ἶχνος ἀνεφάνη, τὸ ἔδαφος δὲ ἀπετελεῖτο μέχρι βάθους 2.50 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἐκ χώματος, ἀπὸ 2.50 καὶ μέχρι 4 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἐξ ἄμμου.

ΝΕΚΡΟΠΟΛΙΣ ΡΟΔΟΥ

Εἰς ὁκτὼ σημεία τῆς ἐκτεταμένης νεκροπόλεως Ρόδου ἐγένοντο ἀνασκαφικαὶ ἐρευναι ἐξ ἀφορμῆς ἰδιωτικῶν ἢ δημοσίων ἔργων.

Χώρος ἀποθηκῶν δημοσίων ἔργων (Τζένιο), ὅπου ἀνεγείρονται λαϊκαὶ κατοικίαι.

Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν τοῦ χώρου τούτου, ἀνεφάνησαν δύο συστάδες τάφων μία πρὸς Δ. καὶ μία πρὸς Α. Ἡ πρὸς Δ. συστάς ἀπετελεῖτο ἐξ ὁκτὼ λακκοειδῶν τάφων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς παρακείμενοι εἶχον προσανατολισμὸν ἀπὸ Α. πρὸς Δ., ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι εἶχον προσανατολισμὸν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ἀπαντες ἦσαν ἐσκαμμένοι ἐντὸς βράχου καὶ εὐρέθησαν συλημένοι. Ἐξ ἐνὸς τῶν τάφων τούτων προέρχεται ἡ ἐν Πί ν. 753 α ἐπιτυμβία στήλη μετ' ἐπιγραφῆς:

Κοσμία χρηστὰ χαίρε

Ἐντὸς ἄλλου τάφου εὐρέθη ἐρριμμένη ἄλλη, ἡ ἐν Πί ν. 753 γ, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς:

Πολύενκτος Σιδάτας

Ἐπὶ πλέον εὐρέθησαν θραύσματα βάσεων ἐπιτυμβίων στηλῶν, μία ὀστεοθήκη ἐκ λαρτίου ἀνευ πώματος μετὰ τεσσάρων ληκυθίων. Ὑπόλοιπα σκελετοῦ εὐρέθησαν μόνον εἰς ἓνα τάφον μετὰ δύο ὀξυθυμένων ἀμφορίσκων. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνασκαφῆς εἶχεν εὐρεθῇ τὸ κατώτερον τμήμα τῆς ἐν Πί ν. 753 β ἐπιτυμβίας στήλης μετ' ἐπιγραφῆς:

..... Ἀρισ[τ]άρχου
[Ἀρίστ]αρχος Δημητρίου
[Κ]υμισαλεῖς

καὶ συνήθης κυλινδρικός βωμὸς μετ' ἐπιγραφῆς:

Ἀριστοκρίτου
Φιλάρχου
Σιλυρίου

Ἡ ἀνατολικὴ συστάς ἀπετέλει ὑπόλοιπον μεγαλυτέρου συμπλέγματος τάφων ροδιακῆς ἐταιρείας, ὡς οἱ παλαιότερον ἀνασκαφέντες ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν τάφοι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου.

Ἐκ τοῦ ὅλου συμπλέγματος ἐσώζετο τὸ εἰς τὸν βράχον ἐσκαμμένον παραλληλόγραμμον ἐσωτερικὸν περίγραμμα, διαστάσεων 5 x 2.30 μ., τοῦ

τοπικῶς εἰς ἑλληνιστικοὺς τάφους τῆς Ρόδου ἀπαντῶντος ἐσωτερικοῦ θαλάμου, ἐκ δὲ τοῦ ὑπολοίπου συγκροτήματος ἐσώζετο μόνον εἰς ὕψος 1.37 μ. ἡ Β. πλευρὰ τοῦ βράχου, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ἐσκαμμένοι τρεῖς ταφικοὶ θάλαμοι μὲ ἀμφικλινῇ ἄνω ἀπόκλινσιν, τρεῖς ὑποδοχαὶ ὀστεοθηκῶν. Ἐτέρω ὑποδοχῇ ὀστεοθήκης εὐρέθη εἰς τὸ σφωρόμενον τμήμα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς (Πί ν. 754 α).

Ἀπαντες οἱ τάφοι ἦσαν συλημένοι, ἐντὸς δὲ τῶν χωμάτων ὑπῆρχον θραύσματα ἁπλῶν ὕδριῶν μετὰ λευκοῦ ἐπιχρίσματος, ὀξυθυμένων ἀμφορίσκων ἢ ληκυθίων. Θραύσμα ἐπιτυμβίας στήλης εὐρέθη ἐξ ἄλλου ἐντὸς ἐνὸς τούτων μετ' ἐπιγραφῆς:

..... νικα
..... σια

Παρὰ τὸν χώρον τούτον εὐρέθη ὀστεοθήκη ἐκ λαρτίου μετ' ἐπιγραφῆς (Πί ν. 754 β):

Ἀλεξιγράτης
Ἀλεξικρατεὺς
Καττάβιος

Ἀνατολικώτερον καὶ ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου **Μιχαὴλ Καταβαينوῦ** ἀνευρέθησαν τὰ λείψανα ὁμοίου πρὸς τὸ ἀνωτέρω ταφικοῦ συγκροτήματος, κατεστραμμένου μέχρι τῆς βάσεως. Κατέστη δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ τὸ ἐσωτερικὸν περίγραμμα αὐτοῦ. Ὁ θάλαμος εἶχε διαστάσεις 3.60 x 1.55 μ., διεκρίνοντο δὲ τὰ ἴχνη τεσσάρων ταφικῶν θαλάμων κατὰ τὴν βορείαν πλευράν, δύο κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ ἐνὸς μεγάλου κατὰ τὴν νοτίαν.

Μέρος ἐνὸς λακκοειδοῦς τάφου εὐρέθη ὀλίγη νοτιώτερον τοῦ ὡς ἄνω συγκροτήματος. Καὶ ὁ τάφος οὗτος ἦτο συλημένος.

Ἐντὸς τοῦ ὡς ἄνω οἰκοπέδου εὐρέθησαν τεμάχια ὀστεοθηκῶν, μία βάσις ἐπιτυμβίας στήλης, τὸ ὀπισθεν μέρος μικροῦ μαρμαρίνου λέοντος καὶ τὸ κατώτερον μέρος ἐπιτυμβίας στήλης μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς (Πί ν. 755 α):

[Φι]λαίνης
Ἐφεσία
χρηστὰ χαίρε

Εἰς τὴν περιοχὴν **Κιζιλ Τεπέ** ἀνεσκάφησαν ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου **Μιχαὴλ Ζουρούδη** τρεῖς λακκοειδεῖς τάφοι ἐντελῶς κενοί, ἐσκαμμένοι ἐντὸς τοῦ βράχου, καὶ ἀλλεπάλληλοι ταφαὶ ἐντὸς ἀβαθῶν ὕδριῶν, ὑπὲρ δὲ ταύτας εὐρέθησαν δύο ὀστεοθηκαὶ μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν (Πί ν. 755 β):

Εὐφραιέως

καὶ

Βερενίκης

Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου **Καμπόσα**, βορειότερον τῆς οἰκίας **Διακοσάββα**, ὅπου κατὰ τὸ 1962 ἀνε-

σκάφη ταφικὸν συγκρότημα²⁷, ἀπεκαλύφθη σειρά ἐκ τεσσάρων τάφων μέχρι τοῦ ὕψους τῆς γενέσεως τῆς κατὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀφαιρεθείσης θολωτῆς στεγάσεως (Πί ν. 756 α). Ἡ κατεύθυνσις τῶν τάφων τούτων ἦτο ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Τοίχος ἐκ λιθοπλίνθων ἐκλείει τοὺς τάφους τούτους ἀπὸ Δ., ἐνῶ αἱ ἀπὸ Α. εἰσοδοὶ τῶν ἐκλείοντο διὰ πωρίνων πλακῶν, ἡ ἀνωτέρα τῶν ὁποίων ἦτο τοξωτή. Ἐσωτερικῶς ἔφερον ἴχνη κονιάματος. Μέγιστον σφζόμενον ὕψος 1.45 μ. Ἐσωτερικὸν πλάτος τῶν τάφων 0,90 ἕως 1, ἐσωτερικὸν μήκος τάφων 2.40 μ. περίπου.

Εἰς τὸν πρῶτον ἀπὸ Ν. τάφον ὑπῆρχεν ἓν μολύβδινον φέρετρον, τοῦ ὁποίου τὸ πῶμα ἦτο κατεστραμμένον, ὡς καὶ τμήματα τῶν ἄλλων πλευρῶν ἐντὸς αὐτοῦ ὑπῆρχε χῶμα. Παρ' αὐτὸ εὐρέθησαν ὑπόλοιπα ὀστέων (Πί ν. 756 β).

Ἐντὸς τοῦ δευτέρου ἀπὸ Ν. τάφου εὐρέθησαν ὀστᾶ ἐκ πολλῶν σκελετῶν, ληκύθια καὶ χαλκᾶ νομίσματα.

Ἐντὸς τοῦ τρίτου τάφου εὐρέθησαν μικρὰ τεμάχια ἐκ μολυβδίνου φερέτρον καὶ μικρὰ θραύσματα ἀσαφῶν κτερισμάτων ἐξ ἐλεφαντοστοῦ.

Ἐντὸς τοῦ τετάρτου εὐρέθη μόνον ἓν κρανίον καὶ τὰ ἐν Πί ν. 756 γ ἀλαβάστρινα ἀγγεῖα.

Πρὸς Ν. τοῦ οἰκοπέδου Καμπόσα ἀνεσκάφη τό, συνεχόμενον πρὸς τὸ προηγούμενον, οἰκόπεδον Κουρμανοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον ταφαί. Εἰς μὲν τὸ κατώτερον βραχῶδες μέρος ἀπεκαλύφθησαν δύο λακκοειδεῖς τάφοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς μόνον περιεῖχε σκελετὸν μέ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. Ἐντὸς τοῦ τάφου εὐρέθησαν ἓν ληκύθιον, μικρὸς ὀξυπύθμενος ἀμφορεὺς καὶ θραύσματα ἑτέρου ἀγγείου. Ὁ ἕτερος τάφος οὐδὲν περιεῖχε.

Ἐπὲρ τοὺς τάφους τούτους ὑπῆρχε μεγάλη ἐπίχωσις. Κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς ἐπιχώσεως ταύτης ὑπῆρχον οἱ ἐν Πί ν. 757 α τοῖχοι, ἀποτελοῦντες εἶδος προσόψεως μετ' ἀνοίγματος μεταξὺ αὐτῶν (θύρας;). Ἐπὶ θεμελιώσεως ἐξ ἀκανονίστων λίθων ὑπῆρχον ἐπιμήκεις λιθόπλινθοι, πλαισιούμεναι ἐκατέρωθεν δι' ἐπιμήκων ἐπίσης παραστάδων. Τὸ μεταξὺ τῆς κάτω λιθοπλίνθου καὶ τῶν ἐκατέρωθεν παραστάδων διάστημα ἐπληροῦτο διὰ πλακοειδῶν ἀκανονίστων λιθοπλίνθων, τὰ περίξ καὶ ἐκατέρωθεν κενὰ τῶν ὁποίων ἐπληροῦντο διὰ βυσμάτων, ἄνευ συνδετικῆς ὕλης. Ἐπὲρ τὴν θύραν ὑπῆρχεν ἡμικατεστραμμένον ἐπιμήκες ὑπέρθυρον. Πρὸ τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν τοίχων τούτων ὑπῆρχεν ὁ ἐν Πί ν. 757 β κλίβανος. Ἡ πρὸς Α. καὶ Δ. συνέχισις τῶν τοίχων ἦτο κατεστραμμένη.

Ὅπισθεν, ἤτοι πρὸς Ν. τοῦ τοίχου τούτου, εὐρέθησαν λείψανα μεταγενεστέρων ταφῶν ἐντὸς τεθραυσμένων συνήθων ὕδριῶν. Ἐκ τοῦ χώρου τῶν ταφῶν τούτων διεσφζετο μόνον τμήμα τῆς ΝΑ. γωνίας. Τὸ ἀπετέλει δὲ ἰσόδομος τοίχος εἰς ὕψος δύο δόμων (Πί ν. 758 α).

Γενικὴ ἐντύπωσις εἶναι, ὅτι αἱ νεώτεραι αὐτα ταφαὶ κατέστρεψαν τὰς κάτωθι παλαιότερας.

Οἰκόπεδον Παυλίδη

(Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Λίνδου ἔναντι τοῦ ἀριθ. 41).

Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τούτου ἀνεσκάφησαν τέσσαρα συγκροτήματα τάφων. Ἐκ τούτων τὰ δύο εὐρέθησαν βαθύτερον κατὰ τὸ ἀνατολικὸν καὶ νότιον ἄκρον τοῦ οἰκοπέδου, τὰ ἄλλα δὲ δύο εὐρέθησαν ὑψηλότερον, τὸ ἐν κατὰ τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου καὶ τὸ ἕτερον κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν αὐτοῦ (εἰς τὸν Πί ν. 758 β φαίνονται τὰ τρία συγκροτήματα).

Τὸ κατὰ τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου ἀνασκαφέν πρῶτον συγκρότημα τάφων (Πί ν. 759 α) ἀπετελεῖτο ἐκ λίθων εἰς δευτέραν χρήσιν. Παρ' αὐτὸ εὐρέθη βάσις περιφεροῦς βωμοῦ ἐκ λαρτίου λίθου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς (Πί ν. 759 β):

Εὐκλῆς Σκόρπωνος

Καρπαθιοπολίτης

γυνὰ δὲ

Ἐπιεικίδα Ἐπιλύκου

Ἐκτὸς καὶ ἀνατολικώτερον τῆς πρώτης θήκης εὐρέθησαν ὕδρια μετ' ὀστέων. Εἰς τὴν πρώτην θήκην ἐξ Α. ὑπῆρχεν ἓν μόνωτον ἀγγεῖον καὶ μία ὕδρια μεταξὺ χωμάτων καὶ κεκαυμένων ὀστέων. Ἡ τελευταία θήκη περιεῖχεν ὀστεοθήκην. Δυτικώτερον καὶ ἐκτὸς τοῦ συγκροτήματος εὐρέθησαν τρεῖς ἐνεπίγραφοι τεφροδόχοι, μία ἄνευ ἐπιγραφῆς καὶ θραύσματα τεφροδοχῶν.

Ἐπιγραφαί :

Ἀνδρωνος (Πί ν. 760 α)

Γναίου

Πακωνίου (Πί ν. 760 β)

Ρωμαίου

Ἀρατοφανεῦς

Ἀριστάνακτος (Πί ν. 760 γ)

Κατταβίου

Τὸ παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν δεύτερον συγκρότημα (Πί ν. 761 α) ἦτο ἐπιμελοῦς κατασκευῆς καὶ περιεῖχε τρεῖς κανονικὰς θήκας. Ἐντὸς τῆς πρώτης θήκης ὑπῆρχε τετράωτον ἀγγεῖον, μετὰ καλύμματος, περιέχον κεκαυμένα ὀστᾶ, ὡς ἐπίσης καὶ μόνωτον ἀγγεῖον μετ' ὀστέων καὶ ἓν σκυ-

27. ΑΔ 18 (1963) : Χρονικά, σ. 325.

φοειδές μικρόν ἀγγεῖον (Πί ν. 761 β). Ὁ δευ-
τερος τάφος περιεῖχε τεφροδόχην ἐκ λαρτίου λί-
θου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς (Πί ν. 761 γ):

*Λεωνίδα
Σολέως*

ἐπ' αὐτῆς δὲ ὑπῆρχεν ἀκέραιος ὑάλινος σκύφος.
Ὁ τρίτος τάφος περιεῖχεν ἐπίσης ἐνεπίγραφον
τεφροδόχην (Πί ν. 761 δ) μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς:

*Φίλωνος
Φίλωνος
Ἰστανίου*

καθὼς καὶ τετράωτον ἀγγεῖον μετὰ κεκαυμένων
ὀστέων καὶ χονδροειδοῦς πινακίου ἀντὶ πώματος
καὶ δύο ὑάλινα ἀλαβαστροειδῆ ἀγγεῖα (Πί ν.
762 α).

Τὸ τρίτον συγκρότημα τῶν τάφων εὐρέθη βα-
θύτερον τῶν δύο προηγούμενων, ἀμέσως εἰς τὸ
ἐσωτερικὸν τοῦ δυτικοῦ πεζοδρομίου τῆς ὁδοῦ
Λίνδου καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν κατεστραμμένων
καμαροσκεπῶν τάφων. Οἱ τάφοι οὗτοι οὐδὲν κτέ-
ρισμα περιεῖχον.

Τὸ τέταρτον, τέλος, συγκρότημα ἀπετελεῖτο ἐκ
δύο κατεστραμμένων ἐπίσης καμαροσκεπῶν τά-
φων, ἐντὸς τῶν ὁποίων οὐδὲν εὐρέθη.

Εἰς τὴν τοποθεσίαν Ξηρὰ Βρύση, παρὰ τὸ 11ον
χλμ. τῆς ὁδοῦ Ρόδου - Λίνδου καὶ ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ
Αἰκατερίνης Σωτρίλλη, ἀνεσκάφησαν τέσσαρες
μεταγενέστεροι τάφοι ἀνευ κτερισμάτων. Ἐκ τού-
των οἱ τρεῖς ἦσαν λιθοκτιστοί, προχείρου κατα-
σκευῆς, καὶ ὁ τέταρτος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθη-
σαν δύο σκελετοί, εἶχε μεγάλας κεραμίδας κατὰ
τὰ τοιχώματα καὶ τὴν κάλυψιν. Πρόκειται περὶ
χριστιανικοῦ πιθανῶς νεκροταφείου, καθ' ὅσον
αἱ κεφαλαὶ τῶν νεκρῶν ἦσαν πρὸς Δ. καὶ αἱ χεῖ-
ρες ἐσταυρωμέναι.

Παρὰ τὸ 8ον χλμ. τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, παρὰ τὴν δια-
σταύρωσιν τῆς ὁδοῦ Ρόδου - Λίνδου πρὸς Κο-
σκινοῦ ἐκαθαρίσθησαν δύο τάφοι συλημένοι, με-
γάλων διαστάσεων. Ὁ εἰς τούτων εἶχε μήκος 2.98,
ὕψος 1.20 καὶ πλάτος 1 μ. περίπου, ὁ δεύτερος μῆ-
κος 3.10, ὕψος 1.25 καὶ πλάτος 1 μ. περίπου. Τὰ
ἀνοίγματα τῶν τάφων τούτων ἦσαν ἀπὸ Δ., εἶχον
δὲ λαξευθῇ ἐντὸς τοῦ βράχου. Οἱ τάφοι οὗτοι εἶ-
ναι οἱ μόνοι καλῶς σφζόμενοι ἀπὸ πολλοὺς ἀνή-
κοντας εἰς μεγάλην νεκρόπολιν παρὰ τὴν θέσιν
ταύτην καὶ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ὁδοῦ,
ὡς δεικνύουν ἀπειρα λαξεύματα ἐπὶ τοῦ βράχου.
Παρόμοιοι τάφοι ὑπάρχουν καὶ πρὸς Δ. τῆς ὁδοῦ.

Παρὰ τὸ 5ον χλμ. τῆς αὐτῆς ὁδοῦ εὐρέθη λακ-

κοειδῆς ἐπίσης τάφος ἀμφικλινοῦς στεγάζεως, ὁ
ὁποῖος ἐξωτερικῶς ἐφαίνετο ἄθικτος. Ἐντὸς αὐ-
τοῦ δὲν εὐρέθησαν ὀστᾶ εἰ μὴ μόνον τὰ ἐν Πί ν.
762 β ἀγγεῖα.

Χωρίον Βάτι

Ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου παρὰ τὸ
χωρίον Βάτι ἀνεσκάφησαν δύο τάφοι ἀποτελου-
μενοι ἐκ μεγάλων κεραμίδων. Τὰ κρανία τῶν σκε-
λετῶν εὐρέθησαν πρὸς Δ. καὶ αἱ χεῖρες ἐσταυρω-
μέναι. Προφανῶς πρόκειται περὶ χριστιανικῶν
ταφῶν.

Γ'. ΛΟΙΠΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Ἀκρόπολις Ρόδου

Διὰ χρηματικοῦ ἐντάλματος διατεθέντος ὑπὸ
τοῦ Τ.Α.Π. ἐγένετο μετὰ προσοχῆς ἡ κατεδά-
φισις τῆς παλαιᾶς διωρόφου οἰκίας, ἥτις εὐρίσκε-
το ἐπὶ τῶν ῥεπιῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς Πολιέως
καὶ τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως
τῆς Ρόδου. Ἐντὸς τοῦ οἰκοδομικοῦ ὕλικου τῆς
οἰκίας ταύτης ἀνευρέθησαν μόνον μικρὰ θραύ-
σματα κυρίως ἐκ λαρτίου λίθου προερχόμενα πι-
θανῶς ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου.

Ἀρχαῖον τεῖχος ἐντὸς τῶν μεσαιωνικῶν τειχῶν

Δι' ἐντάλματος τοῦ Τ.Α.Π. ἐγένετο καθαρι-
σμός τοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1954 καὶ 1955 ἀνασκαφέν-
τος τμήματος τοῦ ἀρχαίου τεύχους τῆς Ρόδου.
Ἐκτίσθη περίβολος περὶ αὐτὸ καὶ ἐγένετο ἡ προ-
μήθεια καὶ σύνδεσις τοῦ κιγκλιώματος, τὸ ὁ-
ποῖον ἐλπίζεται, ὅτι θὰ τοποθετηθῇ κατὰ τὸ προ-
σεχές ἔτος.

Διαμορφώσεις χώρων

Εἰς τὸν παρὰ τὴν ὁδὸν Ἐθελοντῶν Δωδεκανη-
σίῳν καὶ ὑπὸ τὰ κτήρια τοῦ Ἐπιμελητηρίου Ρό-
δου καὶ τῶν ξενοδοχείων Σαβῶ καὶ Μόσχου ἀρ-
χαιολογικὸν χώρον κατεσκευάσθησαν τεῖχη προ-
στασίας καθ' ὅλην τὴν περίμετρον καὶ ἡ κλίμαξ
καθόδου πρὸς αὐτόν.

Παρόμοιαι ἐργασίαι ἤρχισαν καὶ εἰς τὸ παρὰ
τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Στεφάνου Καζούλλη
καὶ Βενετοκλέων ὑπὸ τὴν οἰκοδομὴν Χαραλάμ-
που ἀρχαῖον καὶ εἰς τὴν οἰκίαν Τζερεμέ, ἰδὲ
ἀνωτ. σ. 580 κ.ε.

Ἐπίσης ἐξετελέσθησαν ἐργασίαι ἀποβλέπουσαι
εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν Μουσείων καὶ λοιπῶν ἀρ-
χαιολογικῶν χώρων τῆς πόλεως Ρόδου.

ΓΡΗΓ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

*

Ρόδος: α. Βωμός Ἀγαθοῦ Δαίμονος, β. Ἡ ἀρχαία ὁδὸς Ρ30α (λήψις ἀπὸ Ν.), γ. Ἡ ἀρχαία ὁδὸς Ρ19α (λήψις ἀπὸ Δ.)

Ρόδος : α. Αναλημματικός τοίχος οδού Ρ30α, β. Γωνιαίον κτήριον διασταυρώσεως αρχαίων οδών Ρ20α και Ρ30α (λήψις από Β.), γ. Υπόνομος υπό οδόν Ρ28α, δ. Η αρχαία οδός Ρ28α (λήψις από Α.), ε. Γενική άπομης άνασκαφής οικόπεδου Κωνσταντινίδη-Κακά

ΓΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ρόδος. Οικόπεδον Κωνσταντινίδη-Κακῆ : α. Λεπτομέρεια τοιχοποιίας ἄρχαιου κτηρίου,
β. Δυτικός τοῖχος ἄρχαιου κτηρίου

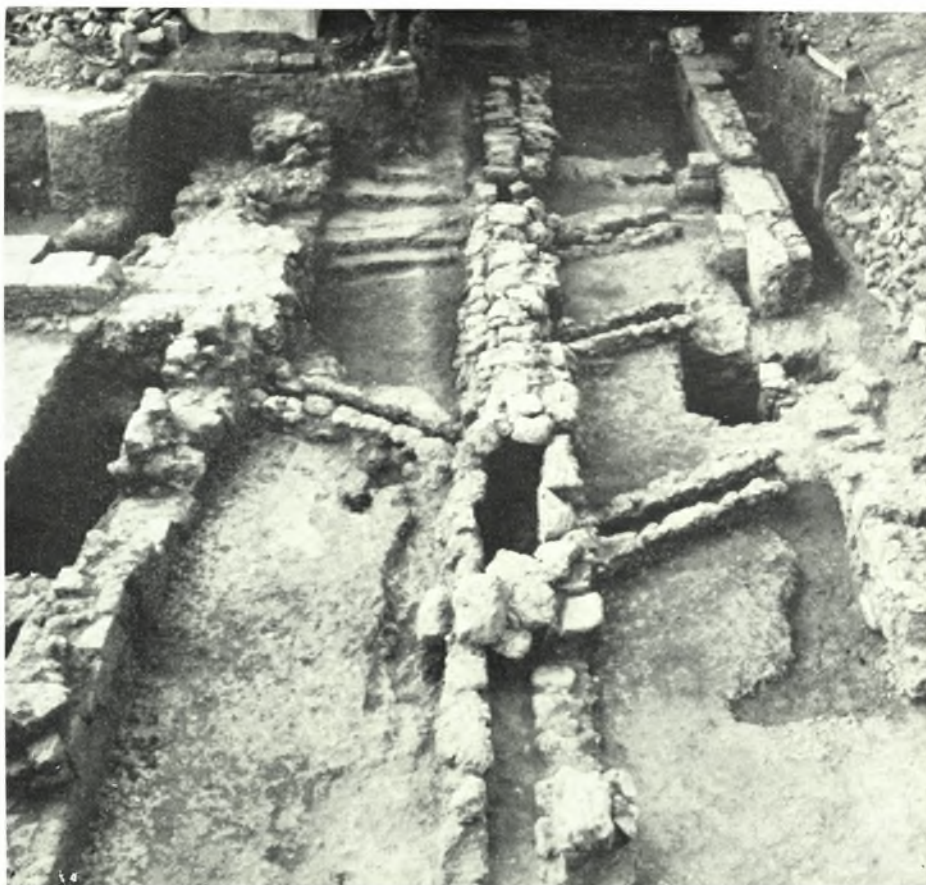
Ρόδος, Οικόπεδον Στρατιάη : α. Κεφαλή ειδωλίου, β. Κορμός έλληνιστικού ειδωλίου

ΓΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ρόδος. Οικόπεδον Τζάπαση: α - β. Μαρμάριναι κεφαλαί ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ οἰκοπέδου

Ρόδος. Οικόπεδον Τσακίρη: α. Ἡ ἀρχαία ὁδὸς Ρ34α (λήψις ἀπὸ Ν.), β. Κατώφλιον θύρας παρὰ τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν Ρ34α

Ρόδος. Οικόπεδον Τσακίρη. Ἀρχαία ὁδὸς Ρ34α: α. Κατώφλιον θύρας, παραστάδες καὶ στόμιον ἀγογού ἀρχαίας οἰκίας, β. Ἡ νοτία παραστάς τῆς θύρας τῆς οἰκίας, γ. Λεῖμμα τοιχοποιίας δυτικοῦ τοίχου τῆς ὁδοῦ

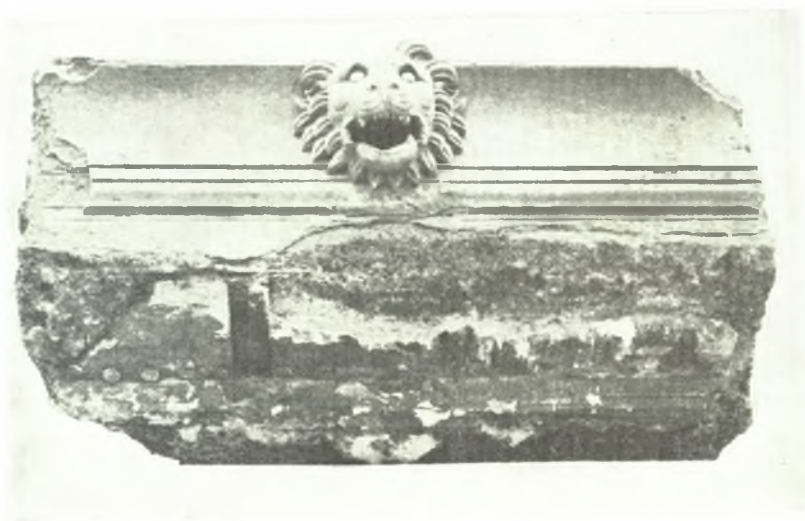
Ρόδος : α. Κεφαλή πηλίνου ειδωλίου ελληνιστικής εποχής (μεγαλύτερον τοῦ μεγέθους του) ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τῆς ἀρχαίας οἰκίδος Ἀναστασιάδου. Ἀρχαία οἰκὸς Ρ19β
ΓΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ρόδος : α. Άνασκαφή οικόπεδου Καντή. Ή αρχαία όδός Ρ34β. β. Άνασκαφή οικόπεδου Γιασιράνη.
Κτιστός άγωγός πιθανής αρχαίας όδοϋ Ρ36α

Ρόδος : α. Ἀνασκαφή οἰκοπέδου Ζογρᾶ Νταβράν. Ἀρχαία οἰκία παρὰ τὰς ὁδοὺς Ρ27α καὶ Ρ13α.
β. Θύρα τῆς ὡς ἄνω οἰκίας

Ρόδος. Ἀνασκαφή οἰκοπέδου Ἰωάννου Κοζᾶ : α. Ὑποψις ἀπὸ Δ., β. Τμήμα πωρίνου γείσου

Ρόδος : α. Κεφαλή Ἡρακλέους ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ οἴκοπέδου Παπασταμιάτη, β. Γυναικεία μαρμαρινή κεφαλή
Γ.Ρ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

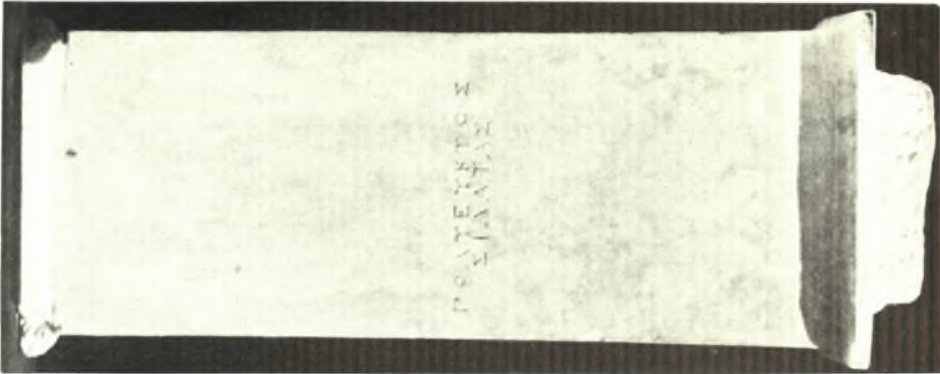

Ρόδος: α. Καθήμενος Σάτυρος, β. Άγαλμα ανάκεκλιμένης μορφής

Ρόδος : α. Τμήμα του αρχαίου τείχους εις οικόπεδον Μυλωνά, β. Δείγμα τοιχοποιίας εις οικόπεδον Πανάγου

Ρόδος. Ταφικόν συγκρότημα λαϊκῶν κατοικιῶν : α, γ. Ἐπιτύμβια στήλαι, β. Τμήμα ἐπιτύμβιας στήλης

ΓΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

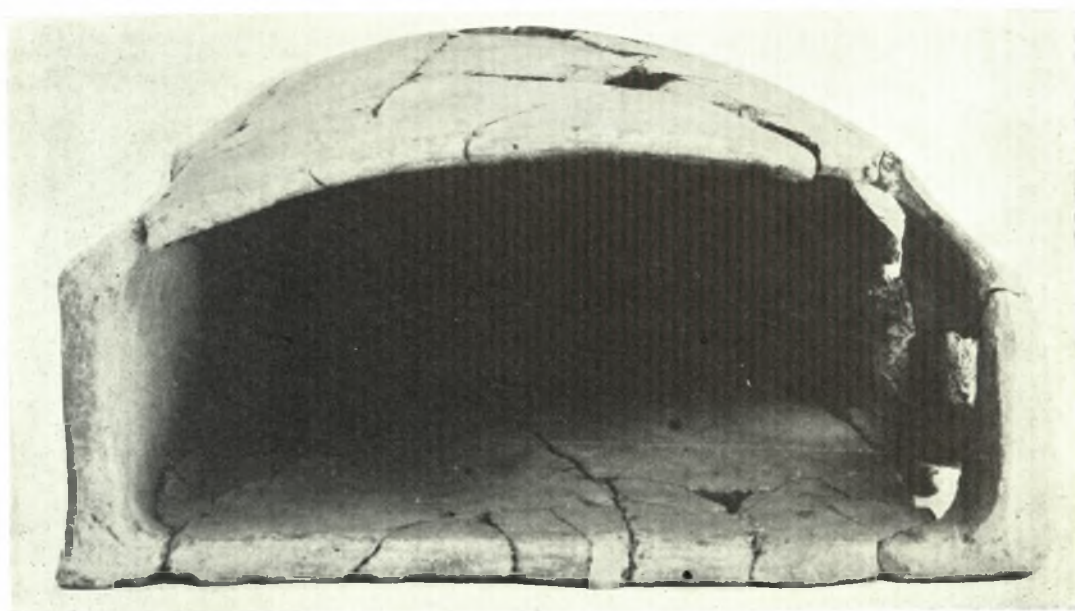
Ρόδος: α. Τὸ ταφικὸν συγκρότημα παρὰ τὰς λαϊκὰς κατοικίας, β. Ὅστεοθήκη ἐκ τοῦ ἰδίου ταφικοῦ συγκροτήματος

Ρόδος: α. Τμήμα επιταμβίας στήλης ἐκ τοῦ οἰκοπέδου Καταβαινοῦ, β. Ὁστεοθήκη ἐκ Κιζιλ Τεπέ

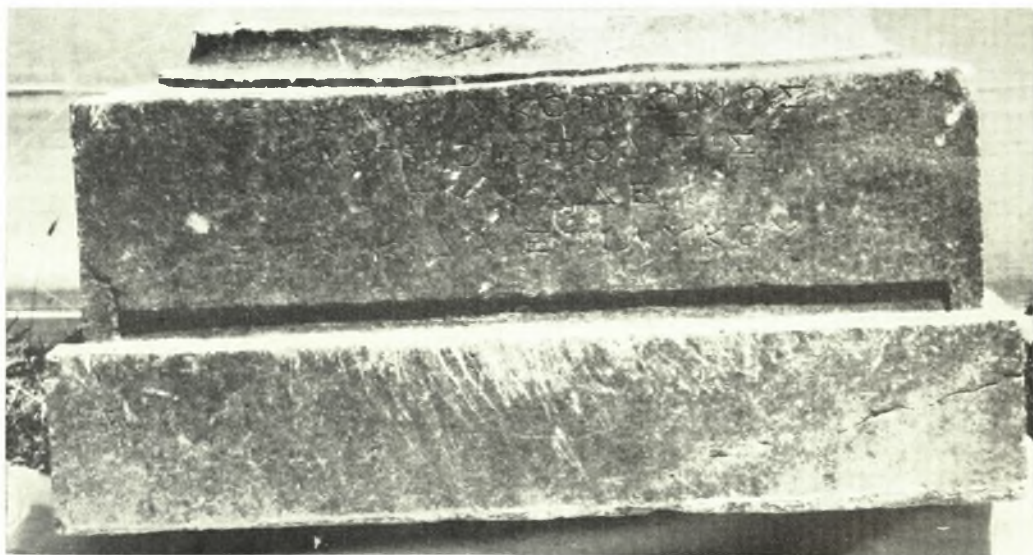
Ρόδος. Οικόπεδον Καμπόσα: α. Συγκρότημα τάφων, β. Ὁ πρῶτος τάφος, γ. Ἀλαβάστρινα ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τετάρτου τάφου

Ρόδος. Οικόπεδον Κουρμανού : α. Τοίχος τοῦ συγκροτήματος τάφων,
β. Κλίβανος ἐκ τοῦ ταφικοῦ συγκροτήματος

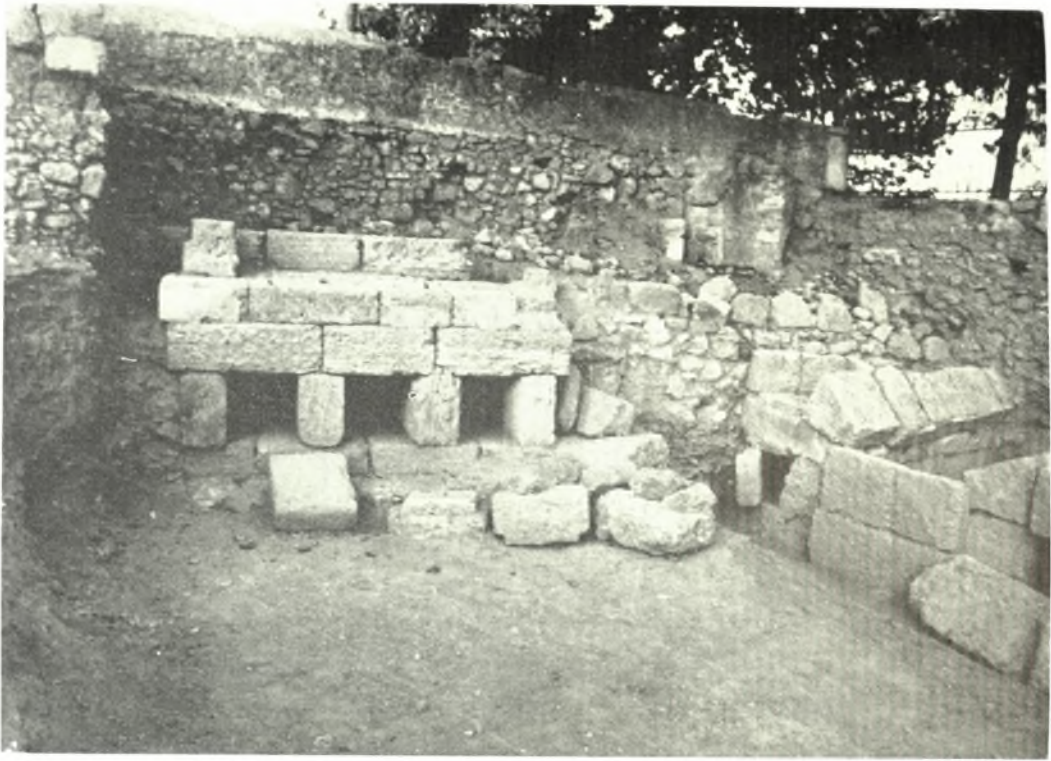
Ρόδος : α. Τοίχος ταφικού συγκροτήματος εις οικόπεδον Κουρμανοῦ, β. Ἀνασκαφή οἰκοπέδου Παυλίδη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Λίνδου

Ρόδος. Οικόπεδον Παυλίδη : α. Πρῶτον ταφικὸν συγκρότημα, β. Ἐνέπιγραφος βάσις βομοῦ

Ρόδος. Οικόπεδον Παυλίδη : α - γ. Ὅστεοθήκαι

Ρόδος. Οικόπεδον Παυλίδη. Δεύτερον ταφικόν συγκρότημα : α. Τὸ ταφικόν συγκρότημα, β. Ἀγγεῖα ἐκ τῆς πρώτης θήκης, γ. Ὀστεοθήκη ἐκ τοῦ δευτέρου τάφου, δ. Ὀστεοθήκη ἐκ τοῦ τρίτου τάφου

Ρόδος: α. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τρίτου τάφου τοῦ δευτέρου ταφικοῦ συγκροτήματος εἰς οἰκόπεδον Παυλίδη,
β. Ἀγγεῖα ἐκ τάφου παρὰ τὸ πέμπτον χλμ. τῆς ὁδοῦ Ρόδου - Λίνδου

Ρόδος : Ψηφιδωτόν ἔμβλημα ἐξ ἀρχαίας οἰκίας

ΓΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ